

LUNDS
UNIVERSITET

Sociala normer och narkotikabruk

En rättssociologisk normstudie om sociala normer som riktar sig till ungdomar och unga vuxna.

Louise Cederhök & Bruno Uuemaa

Handledare: Måns Svensson

Vårtermin 2013

Kandidatuppsats 15 poäng

Kurskod: RÄSK02

Abstract

Previous research in Sociology of Law has established the importance of social norms regarding the successful enforcement and legitimacy of law. It has further been emphasized that social norms are important as they are capable of directing and constraining human behavior. During the last several decades, Swedish legislation has enforced a zero tolerance policy towards the consumption of narcotics and illegal substances. The "drug problem" is said to be a threat towards the Swedish society thus legitimizing strict legal regulation. This calls for an assessment of whether the social norms regarding illicit substance are indeed problematic thereby requiring legal intervention. *Aims.* To measure and assess social norms among adolescents and young adults in Sweden. *Method.* A web-based survey was sent out to 561 recipients measuring the extent and content of social norms and how they influence the use of narcotics. *Results.* The social norms regarding the use of narcotics strongly condemn the behavior whilst individuals are affected by these social norms. This is supported by the low self-reported consumption. *Conclusion.* Social norms are capable of inhibiting the use of narcotics and in themselves capable of exercising social control.

Keywords: social norms, social control, illicit substance use, narcotics

Nyckelord: sociala normer, social kontroll, narkotikabruk.

Antal ord: 14 244

Innehållsförteckning

DEL I Inledning	5
1 Narkotikaproblematik i Sverige	5
1.1 Legaliseringsdebatten.....	5
1.2 Narkotika som ett samhällsproblem?	6
1.3 Ett rättssociologiskt angreppssätt	8
1.4 Syfte	9
1.5 Forskningsfrågor	10
2 Bakgrund.....	11
2.1 Kriminalpolitik i Sverige.....	11
2.2 Svensk narkotikapolitik.....	11
2.3 Narkotika - ett hot mot välfärdssamhället?	13
3 Gällande rätt.....	15
3.1 Narkotikastrafflagen.....	15
3.2 Domstolspraxis: En praxisförskjutning	15
4 Tidigare forskning.....	18
4.1 Samspelet mellan sociala och rättsliga normer	18
4.2 Omgivningens påverkan och det individuella beteendet	19
DEL II Teori	22
5 Teori om normer	22
5.1 En allmän förståelse av normbegreppet	22
5.2 Normer som sociala fakta.....	22
5.3 Vad är en social norm? Normens essentiella attribut	23
5.4 Normer som rättsregler	23
5.5 Att vinna kunskap om normer	24
5.6 Normer och social kontroll.....	25
DEL III Metod	28
6 Utförandet av studien	28
6.1 Urval m.m.	29
6.2 Operationalisering	29
6.3 Kalkylen avseende sociala normer	31
6.4 Den öppna frågan	34
6.5 Etiska överväganden	34
DEL IV Resultat och analys	35
7 Resultat av studien	35
7.1 Respondenternas fördelning och bakgrund	35

7.2	Existensen av fördömande sociala normer	35
7.3	Bruket av narkotika	37
7.4	Betydelsen av rättsliga och sociala normer för regelefterlevnad av rättsnormer	39
8	Analys av rättsliga och sociala normer.....	41
8.1	De fördömande sociala normerna.....	41
8.2	Rättsliga normen och dess förhållande till sociala normer	41
8.3	Sociala normernas betydelse för regelefterlevnad	43
DEL V	Slutsatser och avslutande diskussion	44
9	Slutsatser	44
9.1	Den rättssociologiska relevansen	46
9.2	Avslutande diskussion.....	46
10	Referenser	48
11	Bilagor.....	51
	BILAGA 1 Enkät	51
	BILAGA 2 Formeln för normberäkning	55

DEL I Inledning

1 Narkotikaproblematik i Sverige

1.1 Legaliseringsdebatten

En aktuell och debatterad fråga i Sverige och omvärlden idag är huruvida man ska legalisera bruk av lättare narkotika (exempelvis cannabis) eller inte. På vissa håll har bruk av cannabis legaliserats. Senast skedde detta i de amerikanska delstaterna Colorado och Washington i november 2012. Samtidigt har bruk av lättare narkotika varit avkriminaliserat i Portugal sedan en längre tid tillbaka.¹ Vidare har det liberala partiet i Kanada, landets tredje största parti, legalisering av marijuana som en punkt i sitt partiprogram.² Även om det för närvarande inte finns något svenskt riksdagsparti som aktivt överväger legalisering av lättare narkotika är det en fråga som ständigt dyker upp i den offentliga debatten. Sakta höjs röster för en liberal narkotikasyn från politiskt håll. Senaste exemplet är från maj i år (2013) då Centerpartiets ungdomsförbund röstade igenom förslaget att arbeta för en legalisering av cannabis. Ungdomsförbundet menar att cannabis bör avkriminaliseras och jämföras med alkohol.³ Samtidigt finns det starka röster mot denna typ av liberalisering. Som exempel anser nuvarande riksdagsledamot och tidigare folkhälso- och socialtjänstminister Morgan Johansson att de starka krafterna runt om i Europa som arbetar för legalisering av narkotika är en farlig utveckling som måste motarbetas. Det restriktiva och preventiva arbetet mot narkotika bör, enligt Johansson, fortsätta i Sverige.⁴ Eftersom det framkommer vitt skilda meningar i den allmänna debatten kring narkotikapolitik är det rättssociologiskt intressant och viktigt att undersöka om någon av dessa synsätt har stöd i samhället och dess sociala normer.

¹ Hughes, Caitlin Elizabeth. & Stevens, Alex. What Can We Learn From The Portuguese Decriminalization of Illicit Drugs?. *British Journal of Criminology*. 50. no. 6 (2010): 999 – 1022. ; Taylor, Matt. Yes We Cannabis: The Legalization Movement Plots Its Next 4 years. *The Atlantic*. 2013-03-27. <http://www.theatlantic.com/politics/archive/2013/03/yes-we-cannabis-the-legalization-movement-plots-its-next-4-years/274356/> (Hämtad 2013-05-20).

² Tencer, Daniel. Marijuana Legalization Canada: Liberal Party Lays Out Detailed Economic Plan For Pot. *The Huffington Post Canada*. 2013-01-28. http://www.huffingtonpost.ca/2013/01/28/marijuana-legalization-liberal-party-canada_n_2567316.html (Hämtad 2013-05-20).

³ Näs, Lisa. Centerns ungdomsförbund säger ja till cannabis. *Dagens Nyheter*. 2013-05-10. <http://www.dn.se/nyheter/sverige/centerns-ungdomsforbund-sager-ja-till-cannabis> (Hämtad 2013-05-20).

⁴ Johansson, Morgan. Drogliberaler får inte lyckas. *Svenska Dagbladet*. 2003-04-16. http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/drogliberaler-far-inte-lyckas_87949.svd (Hämtad 2013-05-20).

1.2 Narkotika som ett samhällsproblem?

Sedan tillkomsten av narkotikastrafflag (1968:64) har all befattning med narkotika ansetts vara problematiskt. Begreppet narkotika har blivit likställt med samhällsfara. Per-Ole Träskman, professor i straffrätt, menar att narkotikan, som i mitten av 1950-talet var ett tämligen begränsat fenomen, har kommit att betraktas som ett av vårt lands allvarligaste samhällsproblem.⁵ Detta har till exempel lyfts fram i flera av de förarbeten som legat till grund för utveckling av narkotikastrafflagen, en lag som övergripande har karaktäriserats av straffskärpningar. Straffskärpningarna har motiverats av att narkotikamissbruket är ett av de stora sociala samhälleliga problemen i vår tid samt att *“Narkotikamissbruket får aldrig accepteras som en del av vår kultur.”*⁶ Bruket av narkotika anses av lagstiftaren leda till *“... många mänskliga tragedier och ligger till grund för vitt förgrenad brottslighet. Skadeverkningarna för missbrukarna själva, deras anhöriga och samhället är utomordentligt omfattande.”*⁷

Från en straffrättslig synpunkt har narkotikafrågan angripits utifrån klassisk avskräckningsteori. Teorin innebär att skärpta sanktioner och en ökad upptäcktsrisk reducerar brottslighet.⁸ Vid tillkomsten av narkotikastrafflag (1968:64) syntes det tydligt att lagstiftaren inspirerats av den tanken. Den dåvarande departementschefen hävdade att *“Det har med fog gjorts gällande att vad som i första hand avhåller från brott i allmänhet inte är straffets stränghet utan den risk för upptäckt som vederbörande har att räkna med”.*⁹ Tanken på att genom ökad upptäcktsrisk förmå människor att avstå från narkotikabruk syns inte minst i narkotikapolitikens mål idag. Brottsförebyggande rådet (BRÅ) konstaterar att bekämpningen mot innehav och bruk av narkotika har prioriterats allt högre sedan början av 1990-talet. Cirka 70 procent av samtliga lagföringar med huvudbrottet ringa narkotikabrott handlar uteslutande om eget bruk.¹⁰

Tom Tyler, professor i juridik och psykologi, hävdar att lagstiftarens agerande kan ses utifrån ett instrumentellt perspektiv. Detta innebär att se människans beteende som en respons på

⁵ Träskman, Per-Ole. Narkotikabrotten och kontrollen av bruket av narkotika genom straffrättsliga medel. I *Narkotika. Om problem och politik*, Börje Olsson (red.), 43 – 72. Stockholm: Nordsteds Juridik AB. 2011. 68.

⁶ Proposition 1980/81:76 *Om interneringspåföljdens avskaffande och straffet för grovt narkotikabrott m.m.* 193 – 194.

⁷ Ibid, 198

⁸ Vago, Steven. *Law and Society*. Upper Saddle River: Pearson, 2012. 201.

⁹ Proposition 1968 nr 7 *Kung. Maj:ts proposition till Riksdagen med förslaget till Narkotikastrafflag m.m.* 111.

¹⁰ Granath, Sven. Svensson, Daniel. & Lindström, Peter. Polisens insatser mot narkotikabrottsligheten – Omfattning, karaktär och effekter. Rapport/Brottsförebyggande rådet: 2003:12. Stockholm: Edita Nordsteds Tryckeri, 2003. 15.

olika incitament och straff associerade med rätten.¹¹ Tyler kritiserar det instrumentella förhållningssättet med hänvisning till att forskning har visat att människor följer lagen vid tillfällena när upptäcktsrisken för regelbrottet är närmast obefintlig, samt att individer bryter mot lagregler vid omfattande upptäcktsrisk, vilket leder till slutsatsen att andra faktorer kan påverka individernas handlingar och beteenden i olika situationer.

Som det ovan framgått kännetecknas den svenska narkotikapolitikens modell av nolltolerans där målet är ett narkotikafritt samhälle: allt bruk som inte är av medicinskt skäl är olagligt. För att uppnå ett narkotikafritt samhälle har lagstiftaren fokuserat på tre olika delmål: minska nyrekrytering till missbruk, förmå personer som missbrukar att upphöra med missbruket och minska tillgång till narkotika. Trots denna hårda inställning har arbetet för det långsiktiga målet inte varit framgångsrikt och forskare menar att Sverige ligger långt ifrån de mål som man önskar uppfylla.¹² BRÅ konstaterar i utvärderingen om polisens insatser mot narkotikabrottsligheten att narkotikapolitikens strategi att rikta åtgärderna mot konsumtionsledet fungerar mindre bra och att de individualpreventiva effekterna uteblir.¹³ Samtidigt konstateras att experimenterandet med narkotika har ökat bland unga människor och att det är svårt att finna några entydiga samband mellan det polisiära arbetet och minskningar i narkotikamissbruket.

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) genomför årliga rikstäckande rapporter om drogvanor bland niondeklassare och gymnasieungdomar. I den senaste rapporten från 2012 menas att narkotikavanor bland skolungdomar har fluktuerat sedan 1970-talet fram till idag.¹⁴ Andel skolungdomar som uppger att de *någon gång provat* narkotika har pendlat mellan 7 till 15 procent under de senaste decennierna. Bland niondeklassare låg denna siffra på 8 procent för pojkar samt 7 procent för flickor år 2012. I rapporten konstateras att det bland gymnasieungdomar är en större andel som uppger att de *någon gång provat* narkotika. Av gymnasieungdomarna angav 20 procent av pojkarna samt 15 procent av flickorna att de *någon gång provat* narkotika år 2012.

¹¹ Tyler, Tom R. *Why People Obey the Law*. Oxfordshire: Princeton University Press, 2006. 3 f.f. Jämför detta med avskräckningsteorin.

¹² Olsson, Börje. Ett halvt sekel med narkotika – från panik och undergångsprofetior till hantering av ett vardagligt problem?. I *Narkotika. Om problem och politik*, Börje Olsson (red.), 15 – 22. Stockholm: Nordsteds Juridik AB. 2011. 18.

¹³ Granath, Svensson & Lindström, *Polisens insatser mot narkotikabrottsligheten – Omfattning, karaktär och effekter*

¹⁴ Leifman, Håkan (red.) Skolelevers drogvanor 2012. Rapport/Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning: 2012:133. Stockholm: EO Grafiska, 2013. 42 f.f

BRÅs rapport *Narkotikastatistik* från 2009 visar att cirka 75 procent av lagföringarna för narkotikabrott hade att göra med ringa narkotikabrott.¹⁵ Ringa brott omfattar bruk och innehav. 57 procent av det totala antalet lagföringar rörde brukande av narkotika och den ålderskategorin som stod för majoriteten av dessa lagföringar var unga personer i åldern 18-21 år. Brukandet har enligt BRÅ ökat med 28 procent sedan 2006 års rapport. Statistiken visade även att unga personer i åldern 15-17 år stod för minst antal lagföringar men att det har skett en markant ökning inom ålderskategorin från tidigare år. BRÅ påpekar att den ökning som syns kring bruk av narkotika troligtvis är ett resultat av de polisiära insatserna, samt möjligheterna och resurserna som idag finns för att kunna ta och analysera både urin- och blodprov vid misstanke av bruk.¹⁶ Den svenska restriktiva narkotikapolitiken i relation till de siffror som BRÅ och CAN har presenterat de senaste åren tyder på att det finns något hos unga personer som pekar på att deras bruk av narkotika fortsätter trots straffrättsliga åtgärder för att avskräcka människor från narkotikabruk.

1.3 Ett rättssociologiskt angreppssätt

Det har inom rättssociologin, normvetenskapen och forskningen i övrigt gjorts gällande att rättsregler som inte stöds av sociala normer löper en risk att inte efterlevs.¹⁷ Till exempel argumenterar sociologen Amitai Etzioni följande:

“It will suffice to note for the present purposes that it is widely held that strong social norms reduce the burden on law enforcement; that laws supported by social norms are likely to be significantly more enforceable; and that laws that are formulated in ways that are congruent with social norms are much more likely to be enacted than laws that offend such norms”.¹⁸

Med andra ord kan det i de sociala normerna finnas en förklaring till varför en rättsregel efterlevs alternativt inte efterlevs i samhället. Det är därför en utgångspunkt för rättssociologin och normvetenskapen att studera både de rättsliga och sociala normerna i syfte att bedöma hur dessa samverkar alternativt inte samverkar med varandra. Även om det i vissa fall kan

¹⁵ Lindström, Charlotta (red.) *Narkotikastatistik 2009*. Rapport/Brottsförebyggande rådet: 2010:16. Stockholm: Edita Västra Aros, 2010.

¹⁶ Ibid, 16. Det bör särskilt observeras att brottsstatistiken inte kan ge en tydlig bild av brukets omfattning eller ökning. Den ökande lagföringen behöver inte bero på en faktisk ökning, utan kan ha att göra med anmälningsbelägenhet, bättre polisiära insatser m.m.

¹⁷ Se t.ex. Baier, Matthias & Svensson, Måns. *Om normer*. Malmö: Liber, 2009. ; Ellickson, Robert C. *Order Without Law. How Neighbors Settle Disputes*. Harvard University Press, 1991. ; Etzioni, Amitai. Social Norms: Internationalization, Persuasion, and History. *Law & Society Review*. 34 no. 2 (2000): 157 – 178.

¹⁸ Etzioni, *Social Norms: Internalization, Persuasion, and History*, 159

argumenteras att vi följer de rättsliga normerna av tvång är det inte alltid som vi gör det av den anledningen. Matthias Baier och Måns Svensson, rättssociologer vid Lunds universitet, menar att ett skäl till en social ordning är att den sociala normen ofta överensstämmer med den rättsliga normen – en harmoni mellan rättsliga och sociala normer.¹⁹ Till motsats kan det hävdas att de sociala och rättsliga normerna även kan skilja sig åt vilket kan medföra att lagen inte efterlevs i lika stor utsträckning. Genom att studera rättsliga och sociala normer kan rättsociologer och övriga samhällsforskare förklara de olika spänningar mellan rättsystemet, lagen, individer och samhället i övrigt.²⁰

1.4 Syfte

Utifrån ovanstående resonemang har vi diskuterat hur narkotika anses vara ett samhällsproblem och att den så kallade legaliseringsfrågan är ett aktuellt tema i samhällsdebatten såväl nationellt som internationellt. Då statistik visar att lagföring av unga människor som brukar narkotika har ökat i viss utsträckning är det av relevans att undersöka de sociala normerna bland den gruppen avseende bruk av narkotika. Därför anser vi det vara motiverat att undersöka hur de sociala normerna ser ut i förhållande till de rättsliga normerna i området. Syftet med denna uppsats blir att mäta de till ungdomar och unga människor riktade sociala normerna avseende narkotikabruk i förhållande till de rättsliga normerna, analysera hur dessa ser ut samt betydelsen av sociala normer för efterlevnad av lagen.

Denna kunskap bidrar till förståelsen för rättsregelns genomslagskraft och legitimitet i samhället samt är viktig för att kunna angripa och förstå narkotikabruket på ett adekvat sätt. Kunskapen är angelägen för såväl den svenska lagstiftaren som andra aktörer vilka arbetar med narkotikafrågor, då förståelsen om de sociala normerna i området underlättar implementerandet av adekvata insatser. Kartläggning av de sociala normerna bidrar även till förståelsen för varför människor väljer att bruka eller inte bruka narkotika.

¹⁹ Baier & Svensson, *Om normer*, 157

²⁰ Se härom, Svensson, Måns. Norms in Law and Society. Towards a Definition of the Socio-Legal Concept of Norms. I *Social and Legal Norms*, Matthias, Baier (red.), London: Ashgate, 2013. Svensson argumenterar att en viktig roll med empirisk rättssociologisk forskning om normer är att avslöja och förklara olika konflikter och spänningar i samhället.

1.5 Forskningsfrågor

Våra forskningsfrågor lyder därför:

- I vilken utsträckning existerar det fördömande sociala normer avseende narkotikabruk hos ungdomar och unga vuxna mellan 15 och 25 år?
- I vilken utsträckning överensstämmer de sociala och rättsliga normerna avseende narkotikabruk hos ungdomar och unga vuxna mellan 15 och 25 år?
- Vilken betydelse har de sociala normerna för efterlevnad av rättsnormer inom området?

2 Bakgrund

2.1 Kriminalpolitik i Sverige

Den svenska kriminalpolitiken har under historiens gång intagit ett kriminalpreventivt perspektiv. Det innebär att genom tidiga insatser arbeta med att förhindra förekomst av kriminalitet och där kriminalitet redan har inträffat ska insatser sättas in så att kriminalitet inte upprepas.²¹ Narkotikastrafflagens (1968:64) syfte och uppkomst kan ses som en del i detta preventiva arbete.

2.2 Svensk narkotikapolitik

Från tillkomsten av narkotikastrafflag (1968:64) fram till idag har rättsystemet fokuserat på att lösa narkotikaproblematiken genom straffrättsliga åtgärder.²² Bekämpningen av narkotikabruk har blivit allt mer intensiv och ökade möjligheter till ingripande åtgärder som blod- och urinprovtagningar har tagit form, exempelvis har polisen från och med 2010 fått behörighet att ta dessa prov även från personer under 15 år om de är misstänka för narkotikapåverkan.²³ Vid sidan av en ren straffrättslig bekämpning av narkotikaproblemet har frågan under de senaste decennierna diskuterats utifrån olika perspektiv. Diskussionen har bland annat berört medicinska, kriminella och folkhälsoaspekter vilka har legitimerat narkotikapolitiken och dess mål om ett narkotikafritt samhälle. Ingrid Sahlin, professor i socialt arbete och docent i sociologi, menar att de olika problemdefinitionerna kring narkotika skapar problem och komplicerar det preventiva arbetet, något som också blir synligt när man tar del av de propositioner som rör narkotikastrafflagen.²⁴

I proposition 1968 nr. 7 då man föreslog att den nuvarande narkotikastrafflagen (1986:64) skulle införas betonades vikten av ett preventivt arbete för att narkotikamissbrukare skulle bli fria från sitt missbruk och på så vis även förhindra återfall. Man ansåg att kampen mot narkotikabruket inte enbart kunde ske nationellt utan att det var viktigt att bekämpa det internationellt via regleringar så som Förenta nationernas narkotikakonvention.

Narkotikakonventionen angav de riktlinjer som varje nation skulle förhålla sig till när det

²¹ Tham, Henrik. The Influence of the Drug Issue on Criminal Policy. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*. 13 (2012): 12 – 30. 18.

²² Se exempelvis Proposition 1968 nr 7, *Kung. Maj:ts proposition till Riksdagen med förslag till Narkotikastrafflag m.m.* samt Proposition 1980/81:76, *Om interneringspåföljdens avskaffande och straffet för grovt narkotikabrott m.m.*

²³ Träskman, *Narkotikabrotten och kontrollen av bruket av narkotika genom straffrättsliga medel*, 61.

²⁴ Sahlin, Ingrid. Narkotikapreventionens mål och medel. I *Narkotika. Om problem och politik*. Börje Olsson (red.), 73 – 99. Stockholm: Nordsteds Juridik AB, 2011. 74.

gällde utformningen av nationell lagstiftning. I proposition 1968 nr. 7 menade regeringen att Sverige i grunden skulle gå efter de klassificeringar som Narkotikakonventionen hade gjort gällande, de så kallade klassiska narkotikapreparaten. Dock ansåg regeringen att Narkotikakonventionen till vissa delar visade svagheter. Regeringen önskade att det internationella samarbetet hade haft en snabbare utveckling som gick hand i hand med den politik och lagstiftning som man ansåg att Sverige skulle föra. I och med Narkotikakonventionens svagheter menade regeringen att det fanns belägg för att själv reglera dessa svagheter, exempelvis när det gäller klassificeringen av narkotikapreparat. Som förslag menade regeringen att man vid klassificeringen av ett narkotikapreparat ska göra en medicinsk och social bedömning för att avgöra hur farligt preparatet egentligen är. Ett exempel som regeringen tog upp var det utbredda missbruket av centralstimulerande preparat så som heroin, ett preparat som Narkotikakonventionen då inte ansåg vara illegalt.

Som det diskuterades i avsnitt 1.2 har narkotika varit synonym med ett ”stort problem” enligt lagstiftaren. Till exempel har lagstiftaren framhållit att narkotikabruket är så allvarligt att inget medel bör lämnas oprövat i kampen.²⁵ Syftet med straffskärpningar har varit att ytterligare markera samhällets avståndstagande och att främja allmänpreventionen.²⁶ Tanken bakom att använda straffrätten som markering för en viss princip kan ses i ljuset av moralisk ingenjörskonst. Det innebär att lagstiftaren genom straffet tydligt visar sitt och allmänhetens missnöje med det klandervärda och förkastliga beteendet.²⁷

Ett exempel på hur kriminaliseringen med tiden blivit allt mer omfattande är att själva konsumtionen – en gärning som riktas mot den egna personen – är kriminaliserad sedan 1988. Kriminaliseringen motiverades av samhällets behov att markera ett avståndstagande från alla former av befattning med narkotika och det gäller att med fasthet och konsekvens motverka narkotikabruk.²⁸ Straffbudets legitimitet grundades på den så kallade trappstegstanken, nämligen att det enskilda bruket med tiden eskalerar till större skada för individen och samhället i övrigt.²⁹

²⁵ Proposition 1968 nr 7 *Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till narkotikastrafflag m.m.*, 111

²⁶ Proposition 1980/81:76 *Om interneringspåföljdens avskaffande och straffet för grovt narkotikabrott m.m.*, 193

²⁷ Tham, *The Influence of the Drug Issue on Criminal Policy*

²⁸ Proposition 1987/88:71 *Om ändringar i narkotikastrafflagen*

²⁹ Tham, *The Influence of the Drug Issue on Criminal Policy*

2.3 Narkotika - ett hot mot välfärdssamhället?

En väsentlig tanke med den svenska narkotikapolitiken har varit allmänpreventionen. I prop. 1987/88:71 medges att en sådan tanke är berättigad i syfte att avhålla ungdomar och andra som befinner sig i riskzonen från att använda narkotika. Trots samhällets ansträngningar att motverka alla former av befattning med narkotika visar det sig att narkotikabruk fortfarande i viss utsträckning förekommer bland ungdomar.³⁰ En offentlig utredning hävdar:

”Enligt Narkotikakommisionens mening är situationen så allvarlig att man måste överväga om målsättningen även fortsättningsvis skall vara så högt ställd som i dag och om det finns möjlighet att inta en så kompromisslös inställning utan att fylla verksamheten med mer innehåll än vad som nu sker. Enligt kommissionens mening måste man välja mellan att anpassa praktiken till retoriken eller att sänka ambitionen med narkotikapolitiken för att anpassa den till dagens verklighet.”³¹

Henrik Tham, professor i kriminologi, argumenterar att den svenska narkotikapolitiken visar tendenser på förnekelse.³² Detta innebär att ingen närmare analys om bakgrunden till bruket av narkotikan utförs samt att alla lösningar mer eller mindre består av det samma. Tham visar att fakta ibland explicit nonchaleras, exempelvis när Narkotikakommisionen framhåller att de inte har beaktat kriminologisk och samhällsvetenskaplig forskning avseende narkotika och narkotikapolitik. Tham argumenterar vidare att den svenska förbudsbenägna och absoluta narkotikapolitiken kan ses i kontext med strävandet mot ett narkotikafritt samhälle.³³ Kampen mot narkotika ska bedrivas på alla fronter i samhället för att den allmänna välfärden och demokratins utveckling inte ska äventyras. Till exempel menar Narkotikakommisionen att:

”Narkotikapolitiken är i Sverige en del av socialpolitiken och bygger på att människor har rätt till ett värdigt liv i ett samhälle som slår vakt om den enskildes behov av trygghet och säkerhet. En utveckling som innebär att narkotikan tillåts hota individers hälsa, livskvalitet och trygghet samt på sikt också den allmänna välfärden och demokratins utveckling anses därför inte acceptabel.”³⁴

Ett sådant synsätt kan enligt Tham tolkas som att narkotika blir ett brott mot demokratin.³⁵

Det kan därför talas om en ”offensivt” inriktad straffrättspolitik som framträtt i Sverige under de senaste decennierna. Det innebär att straffrätten används för att skapa rättvisa, kämpa emot

³⁰ Tham, Henrik. Swedish Drug Policy and the Vision of the Good Society. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*. 6 (2005): 57 – 73. 57.

³¹ SOU 2000:126. Narkotikakommisionen. *Vägvalet – den narkotikapolitiska utmaningen*. Stockholm: Fritze.76.

³² Tham, *Swedish Drug Policy and the Vision of the Good Society*, 60

³³ Ibid 65

³⁴ SOU 2000:126. *Vägvalet – den narkotikapolitiska utmaningen*, 73

³⁵ Tham, *Swedish Drug Policy and the Vision of the Good Society*, 67

samt lösa sociala problem.³⁶ Narkotikapolitikens utformning i Sverige kan därmed ha att göra med en strävan mot och kvarhållandet av välfärdssamhället. Narkotika har med tiden blivit framställd som en epidemi i samhället där olika influenser från Europeiska unionen och omvärlden med en liberal syn på narkotikafrågan ses som ett stort hot mot det svenska samhället. Narkotika(fritt) har blivit en del av socialpolitiken och ett nödvändigt steg för bevarandet av välfärdssamhället.³⁷

³⁶ Tham, *The Influence of the Drug Issue on Criminal Policy*

³⁷ Tham, *The Influence of the Drug Issue on Criminal Policy* ; Tham, *Swedish Drug Policy and the Vision of the Good Society*

3 Gällande rätt

3.1 Narkotikastrafflagen

I narkotikastrafflagens (1968:64) 1 § punkterna 1-6 är ett antal gärningar kriminaliserade. Enligt punkt 6 i det nämnda lagrummet är det olagligt att *inneha, bruka eller ta annan befattning med narkotika*. Om denna gärning sker uppsåtligen döms personen för narkotikabrott (av normalgraden) till fängelse i högst tre år. I 2 § fastslås att brottet är att bedöma som ringa om det är påkallat med hänsyn till arten och mängden av narkotikan samt omständigheterna i övrigt. I sådant fall döms individen till böter eller fängelse i högst sex månader.

I prop. 1987/88:71 s. 18-19 framgår att uttrycken *annan befattning* och *brukande* innebär alla former av olovliga fysiska förfaranden med narkotika. Konsumtion utgör ett exempel på att befatta sig med narkotika. Det rättsliga imperativet från lagstiftaren ger därmed en förhållandevis enkel och tydlig signal till allmänheten: Det är fel att bruka eller på annat sätt befatta sig med narkotika.

3.2 Domstolspraxis: En praxisförskjutning

Under de senaste åren har en avsevärd praxisförändring skett avseende narkotikabrott. Sammantaget har Högsta domstolen (HD) menat att domstolarna i allt för stor utsträckning tagit hänsyn till arten och mängden narkotika istället för en sammanvägning av samtliga omständigheter vilket har lett till (för) långa fängelsestraff och stränga bedömningar. Exempelvis menar HD i NJA 2011 s. 357 att en strikt och mekanisk tillämpning av tabeller³⁸ leder till att flera viktigare faktorer för bedömningen av straffvärdet inte kommer i beaktande. Praxisändringen inleddes med att HD i NJA 2011 s. 357 poängterade att rubriceringen grovt narkotikabrott främst är avsedd för sådana allvarliga gärningar som ingår i en organiserad narkotikahandel med inriktning på att i vinningssyfte sprida missbruk och utnyttja missbrukarnas beroende. Vidare hävdade HD att narkotikabrott som har ett direkt samband med eget missbruk i allmänhet inte ska betecknas som grovt och bör ha ett lägre straffvärde.

I samband med NJA 2011 s. 357 argumenterade justitierådet Martin Borgeke i det särskilda yttrandet till domslutet att tabellerna i vissa fall har kommit att användas som den enda eller

³⁸ Detta innebär att straffvärdesbedömning sker bland annat med hänsyn till tabeller, där viss mängd och art motsvarar viss straffvärde.

nästan enda utgångspunkten för bedömningen av straffvärdet. Denna bundenhet har enligt Borgeke lett till att avgöranden blivit allt för schablonartade och onyanserade. Huvudsyftet med praxisförskjutningen framgår av Borgekes uttalande när han menar att:

“Enligt min mening krävs det nu att det sker en radikal omläggning av domstolspraxis i mål som avser olaglig hantering av narkotika. Särskilt när det gäller de allvarigare narkotikabrotten måste, i enlighet med lagstiftningens innebörd och de på denna punkt tydliga uttalanden i förarbetena, omständigheter vid sidan av sort och mängd ges dominerande betydelse vid påföljdsbestämningen.”³⁹

HD menar därmed att den övre delen av straffskalan endast ska användas för den typ av brottslingar som i stor skala hänsynslöst utnyttjar andras beroende för att själva bereda sig vinning. Sorten och mängden narkotika ska ges minskad betydelse och andra straffvärdespåverkande omständigheter ska ges en framskjuten plats. Det ska krävas mer för att ett brott ska bedömas som grovt.

I och med den tydliga praxisändringen har HD tagit upp nio narkotikafall för (straffvärdes)bedömning under 2011-2013. Samtliga av dessa fall har syftat till att utreda och klargöra det nya rättsläget. I praktiken har en konsekvens av denna nya domstolspraxis blivit att fängelsestraffen blivit väsentligt nedsatta. Till exempel menade HD i NJA 2011 s. 675 II att art och mängd inte är de enda faktorerna som ska beaktas vid bedömning av straffvärdet, de utgör endast en del av bedömningsunderlaget. I fallet gjordes gällande att gärningsmannens brottslighet hade en tydlig koppling till hans eget missbruk och brottsligheten övervägande skett för att tillgodose hans egna narkotikabehov. Därmed bedömdes straffvärdet för förvärv och innehav av narkotika att motsvara fängelse ett år sex månader istället för i det Tingsrätten utmätta fängelse i åtta år. Sådana bedömningar har präglat rättspraxis i narkotikamål under de senaste åren.⁴⁰

I det senaste av dessa fallen⁴¹ redogjorde justitierådet Stefan Lindskog för skälen bakom praxisändringen samt hur långt domstolarna bör gå i sin normbildning. Lindskog menade att det står klart att HD med tiden tagit allt större ansvar för normbildningen. I bedömningarna har mödan lagts på att först slå fast en rättsregel som senare tillämpas i det konkreta fallet hävdar Lindskog. Det är inte bara rättskällematerial som har varit av betydelse, utan rättspolitiska argument i sin helhet. En sådan medveten rättsbildning har inneburit en

³⁹ NJA 2011 s. 357

⁴⁰ Se rättsfallen NJA 2011. 675 I och II; NJA 2011 s. 799; NJA 2012 s. 115; NJA 2012 s. 114; NJA 2012 s. 510; NJA 2012 s. 528; NJA 2012 s. 535

⁴¹ NJA 2012 s. 535

förflyttning från rättsbildning genom lagstiftning till rättsbildning genom prejudikat. Denna praxisbildning har varit nödvändig eftersom lagstiftaren ofta förhåller sig passiv inom vissa områden vilket leder till att de högsta domstolarna varit tvungna att ta ansvar för rättsbildningen. Detta gäller, enligt Lindskog, speciellt när svårigheter i rättstillämpningen inte möts med lagstiftning. Lindskog menar vidare att de högsta domstolarnas ingripande i sådana fall är ytterst nödvändiga, något som visas i NJA 2011 s. 357.

4 Tidigare forskning

Övergripande kan det konstateras att forskningsområdet sociala normer och narkotika inte har varit föremål för någon tydlig forskningsansats. Däremot har sociala normers betydelse gentemot de rättsliga normernas imperativ undersökts i en mängd andra sammanhang. Tidigare forskning som bäst relaterar sig till denna uppsats berör olika socialpsykologiska förklaringar till hur ”peer influence” påverkar individens benägenhet att handla på ett visst sätt (se avsnitt 4.2). Intressant nog har en del av sådan forskning berört användandet av olika preparat och illegala droger.

Litteraturgenomgången för denna uppsats utfördes via och med hjälp av databasen EBSCOhost där nyckelorden ”law”, ”legal regulation”, ”norms”, ”social norms”, ”drugs”, ”substance abuse”, ”narcotics/drugs” och ”peer influence” användes för att hitta relevant forskning. Därefter sållades bland materialet och fokus låg på att hitta forskning som berörde hur sociala och rättsliga normer samspelar (oavsett inblandning av narkotika eller ej) samt hur individen blir påverkad av människor i sin omgivning. Ett urval av denna forskning presenteras nedan. Utöver det har tidigare forskning även hämtats från rättssociologiska enheten vid Lunds universitet som tidigare inom andra områden bedrivit liknande forskningsprojekt kring sociala och rättsliga normer.

4.1 Samspelet mellan sociala och rättsliga normer

Hur sociala och rättsliga normer samverkar alternativt inte samverkar har det forskats om i olika sammanhang och områden. Den röda tråden i denna slags forskning är att jämföra rättsliga åsyftade effekter och faktiska effekter. Skillnader har ofta förklarats genom att rättsnormer inte stöds av sociala normer. Exempelvis har det i sammanhanget visats hur en familjerättsligt åsyftad normbildning ovanifrån bemötts med svårigheter av befolkningen och de sociala normerna.⁴² I ett annat exempel visas hur invånarna ute på kinesiska landsbygden motarbetar regimens ettbarnspolitik då starka sociala normer kring att föra sin släkt vidare anses vara av större vikt.⁴³ Robert C. Ellickson, professor i juridik, visar i sin studie om hur grannar löser konflikter, att rättsregler åsidosätts i det vardagliga sociala samspelet till förmån

⁴² Todorova, Velina. Family Law in Bulgaria: Legal Norms and Social Norms. *International Journal of Law, Policy and the Family*. 14 (2000): 148 – 181.

⁴³ Peng, Yusheng. When Formal Laws and Informal Norms Collide: Lineage Networks versus Birth Control Policy in China. *American Journal of Sociology*. 5 no. 3. (2010): 770 – 805.

för en etablerad social praxis.⁴⁴ Ellickson menar att många som studerar och forskar om rätten tenderar att underskatta rollen som sociala normer spelar i att åstadkomma social ordning samt att rättslig information är ”kostsam”, vilket gör att den har begränsade möjligheter att reglera det sociala samspelet i den utsträckning som många tror den kan göra. Samtidigt visar Ellickson hur olika men tydliga sociala sanktioner existerar för att främja de sociala interaktionerna.⁴⁵

I likhet med denna uppsats har effekten av de sociala och rättsliga normerna studerats i trafik- och fildelningssammanhang. Rättssociologen Måns Svensson på rättssociologiska enheten vid Lunds universitet kunde i sin avhandling konstatera att hastighetsbestämmelser i trafiken inte möter stöd i de sociala normerna och att detta är orsaken till den bristande efterlevnaden av reglerna.⁴⁶ Svensson menar att det är närmast kontraproduktivt att den politiska apparaten vänder sig ner till individerna för att skapa legitimitet när en klyfta utvecklats mellan det sociala normsystemet och rättssystemet, eftersom de sociala normerna säger en sak och rättsnormerna annan.⁴⁷ En annan jämförelse mellan de sociala och rättsliga normerna gjordes av rättssociologerna Måns Svensson och Stefan Larsson angående fildelning. De konkluderade från studien att de sociala normerna avseende regelefterlevnad beträffande fildelning är så pass svaga att de inte kan sägas främja laglydighet och att det inte finns något socialt tryck på att avstå från fildelning, vilket förklarar varför en betydande andel av unga individer faktiskt fildelar.⁴⁸ Svensson och Larsson diskuterar att när samhällsutvecklingen och de sociala normerna på så sätt glidit iväg från den rättsliga uppfattningen i frågan, och när vi ignorerar detta, riskerar vi att unga människors respekt för lagen minskar, alltså att rättens legitimitet i samhället försvagas.⁴⁹

4.2 Omgivningens påverkan och det individuella beteendet

Det finns en hel del forskning kring hur individens omgivning kan påverka dennes värderingar och sätt att agera på. En engelsk term, central för sådan forskning, är ”peer influence”, det vill säga hur människorna i omgivningen påverkar individens beteende. I

⁴⁴ Ellickson, *Order without law. How Neighbors Settle Disputes*

⁴⁵ Ibid 60, 137

⁴⁶ Svensson, Måns. *Sociala normer och regelefterlevnad. Trafiksäkerhetsfrågor ur ett rättssociologiskt perspektiv*. Diss., Lunds universitet, 2008. 181

⁴⁷ Ibid, 209

⁴⁸ Svensson, Måns & Larsson, Stefan. *Social Norms and Intellectual Property. Online Norms and the European Legal Development. Research Report/Lund University: Department of Sociology of Law: 2009:1. Lund University: 2009.*

⁴⁹ Ibid, 59 f.f

denna uppsats är sociala normer definierade (se avsnitt 5.5) som *omgivningens förväntningar på det egna beteendet*. I forskning kring ”peer influence” har flertalet forskare exempelvis gjort jämförelser om vilken variabel som påverkar ungdomar mest; föräldrar eller kompisar. Forskningen visar att människor man umgås med som brukar droger⁵⁰ påverkar ens eget bruk. Som förklaring menar man att individen får enklare tillgång till drogerna men även att det i umgänget ses som socialt accepterat att bruka vissa droger.⁵¹ Att bruket av vissa droger är socialt accepterat i bekantskapskretsen och att detta kan påverka individens förhållningssätt gentemot användandet, visas även i iransk forskning där man jämförde unga iraniers attityder kring vanlig tobaksrökning och vattenpipa.⁵² Vidare visar forskningen att familjen är en variabel som inte bara påverkar ungdomens beteende utan även attityden till narkotika- och tobaksbruk.⁵³ Föräldrar som visar ett enhetligt missnöje kring brukandet av droger och som spenderar regelbunden tid med sina barn har en förmåga att påverka dem att avhålla sig från bruk även när man som förälder inte är närvarande.⁵⁴ Vidare kan en stark anknytning till familjen även påverka ungdomarnas val av umgängeskrets och på så vis ytterligare avhålla ungdomarna från ett avvikande beteende.⁵⁵ Forskningen går dock isär gällande den relativa styrkan av kompisars respektive föräldrarnas missnöje avseende bruk av drogs substanser och hur mycket det kan påverka.⁵⁶ I annan forskning visar forskarna Steven Burkett och Eric Jensen att det endast är få individer som själva brukar cannabis om de umgås med andra som inte brukar cannabis. Detta förklarar forskarna genom så kallad ”peer influence”.⁵⁷ Burkett och Jensen menar att umgänge med andra som inte brukar cannabis utgör en källa av kontroll

⁵⁰ I den tidigare forskningen omfattar begreppet ”drugs” både alkohol, tobak och narkotika därav ordvalet ”droger”.

⁵¹ Iwamoto, Derek. Liu, William Ming & McCoy, Thomasin E. An Exploratory Model of Substance Use among Asian American Women: The Role of Depression, Coping, Peer Use and Asian Values. *Journal of Ethnicity in Substance Abuse*. 10 no. 4 (2011): 295 – 315-

⁵² Roohafza, Hamidreza. Sadeghi, Masoumeh. Shahnami, Maryam. Shokouh, Pedram. Teimori, Soheila & Sarrafzadegan, Nizal. Social Norms of Cigarette and Hookah Smokers in Iranian Universities. *ARYA Atherosclerosis*. 9 no. 1 (2013): 1 – 6.

⁵³ Kobayashi, Emik. Attitude Transference and Deviant Behavior: A Comparative Study in Japan and the United States. *Deviant Behavior*. 32 (2011): 405 – 440.

⁵⁴ Dalton, Madeline & Sargent, James D. Does Parental Disapproval of Smoking Prevent Adolescents From Becoming Established Smokers?. *Pediatrics*. 108 no. 6 (2001): 1256 – 1262. ; Warr, Mark. Parents, Peers and Delinquency. *Social Forces*. 72 no. 1 (1993): 247 – 264.

⁵⁵ Dalton & Sargent, *Does Parental Disapproval of Smoking Prevent Adolescents From Becoming Established Smokers?*

⁵⁶ Adams, Gregory. Reconsidering Adult Influence on Adolescent Drug Use. *Conference Papers – American Sociological Association*. (2006). 1 – 30.

⁵⁷ Burkett, Steven R. & Jensen, Eric L. Conventional Ties, Peer Influence, and the Fear of Apprehension: A Study of Adolescent Marijuana Use. *Sociological Quarterly*. 16 no. 4 (1975): 522 – 533.

i sig. Även holländsk forskning visar att inställning till cannabis varierar beroende på vilka man umgås med.⁵⁸

⁵⁸ van der Sar, Rosalie. Brouwers, Evelien .M. van de Goor, Len .M. & Garretsen, Henk F.L. The Opinion on Dutch Cannabis Policy Measures: A Cross-sectional Survey. *Drugs: Education, Prevention & Policy*, 18 no. 3 (2011): 161 – 171.

DEL II Teori

5 Teori om normer

5.1 En allmän förståelse av normbegreppet

Vid ett första översiktligt beskådande definieras begreppet norm som en “allmänt godtagen regel för handlande eller tänkande”.⁵⁹ Ett sådant betraktelsesätt kan utgöra den allmänna och vardagliga förståelsen för vad en norm är. Begreppet norm kan utifrån detta delas in i olika typer av normer, t.ex. sociala normer så som socialt accepterade beteenden⁶⁰ och rättsliga normer som finns i föreskrifter, lagar och formella regler. Det kan hävdas att normer kan visa sig i olika skepnader utifrån den allmänna förståelsen ovan i form av regler, principer, förebilder eller mönster.⁶¹ Medan rättsliga normer tydligt går att definiera genom att se och läsa rättskällorna är det vid en första anblick svårt att säga hur vi får kunskap om sociala normer samt vad dessa är.

5.2 Normer som sociala fakta

Utifrån sociologen Émile Durkheim kan normer förstås som sociala fakta vilka är att ses som ting.⁶² Själva benämningen ting behöver inte avse fysiska föremål eller former utan det kan även ses i abstrakt form så som sociala fakta, t.ex. sociala normer. Durkheim poängterar att det abstrakta tingets innebörd ska tillmätas samma status som det fysiska/materiella. Ett abstrakt ting går enligt Durkheim utanför vår enklare tankeförmåga när det kommer till analys eftersom vi på förhand inte vet vilket svar vi får. När vi som forskare väljer att studera ett visst område, i vårt fall sociala normer hos unga människors bruk av narkotika, vet vi inte vad vi kan förvänta oss. Resultatet blir med andra ord oförutsägbart.⁶³ Durkheim menar att social fakta besitter egenskaper som innebär att de påverkar en individs handlande, tänkande och känslor. Detta innebär att sociala fakta (t.ex. sociala normer) inte bara kan påverka utan även (re)producera handlingar.

Social fakta är något som finns utanför individens sfär och består av imperativ och tvång.

Detta påverkar individen vare sig individen är medveten eller omedveten om rådande sociala fakta. Att social fakta kan anta olika skepnader, synlig och osynlig, menar Durkheim visar sig

⁵⁹ Malmgren, Sven- Göran (red.). *Nordsteds Svenska Ordbok*. Studentutgåva. 1999.

⁶⁰ T.ex. att man tackar för maten.

⁶¹ Baier & Svensson, *Om normer*

⁶² Durkheim, Émile. *Sociologins metodregler*. Göteborg: Korpen, 1895/1978. 12 f.f

⁶³ Ibid, 9 f.f

mer specifikt när man kategoriserar in olika sociala fakta. Synliga sociala fakta kan ha sin grund där det finns någon form av ett fysiskt organ t.ex. vara religiös (kyrkan) och rättsliga (domstol) regler/anvisningar medan osynlig social fakta kan anta skepnad som är mer affektionell t.ex. att känna medlidande över en viss händelse, något som Durkheim väljer att benämna som sociala strömningar.⁶⁴ På liknande sätt kan en social norm förstås som en osynlig social fakta - att den är osynlig och ogripbar innebär inte att den inte finns. Sociala normer är att betraktas som ting i sig själva.

Centralt för den rättssociologiska, samhällsvetenskapliga normanalysen blir utgångspunkten att normer finns i både samhället och rätten och att dessa påverkar, men även samverkar, med varandra på olika vis. Således kan man tala om övergripande ”samhälleliga normer” som sedan kan kategoriseras till rättsliga och sociala normer. En skillnad mellan dessa två typer av normer ligger inte i deras definition, utan snarare i vilken styrka en konkret norm får i en viss kontext. Exempelvis tar rättssystemet endast hänsyn till de normer som är definierade som rättsliga av rätten vilket innebär att sociala normer mer eller mindre utesluts.

5.3 Vad är en social norm? Normens essentiella attribut

Trots att en samhällelig norm kan delas in i olika former - rättsliga och sociala - har alla typer av normer tre gemensamma essentiella attribut.⁶⁵ För det första består både rättsliga och sociala normer av ett imperativ eller en handlingsanvisning. Det innebär att normer gör gällande hur man *bör/ska* handla i en viss kontext. För det andra är normer sociala fakta som reproduceras och kan studeras empiriskt. Normer ingår i en kommunikativ verklighet där de socialt reproduceras.⁶⁶ Slutligen innehar normer en socialpsykologisk dimension, det vill säga att de utgör individens uppfattning av gruppens förväntningar på hur denne ska agera i ett konkret sammanhang. Den socialpsykologiska aspekten innebär bland annat att normerna både kan påbjuda eller förbjuda/begränsa ett visst beteende.

5.4 Normer som rättsregler

Håkan Hydén, professor i rättssociologi, menar att det som skiljer rättsliga normer från sociala normer är att de senare har tilldelats en *status som rättsregel*; normer blir ”upphöjda” till

⁶⁴ Ibid, 21 f.f

⁶⁵ Svensson, *Norms in Law and Society. Towards a Definition of the Socio-Legal Concept of Norms*

⁶⁶ Baier & Svensson, *Om normer*, 68 f.f

rättsregler.⁶⁷ Det innebär inte att rättsnormer måste ha en social bas, det vill säga att de måste härstamma från sociala normer, utan att rättssystemet själv avgör och ger upphov till normer som är att betrakta som rättsliga. Det är enbart dessa rättsnormer som blir gällande inom rättsliga sammanhang.⁶⁸ Kännetecknande för sådana rättsnormer är att de är antagna av en överordning med legitimitet i samhället. Rättsnormer blir sedermera gemensamma för samtliga samhällsmedlemmar och knyts till olika formella (positiva eller negativa) sanktioner.⁶⁹ I ett demokratiskt samhälle är det politikerna som använder rätten i syfte att artikulera och uttrycka olika önskvärda samhällseliga mål. Detta innebär att rätten blir ett medvetet skapat normsystem.⁷⁰ Således kan det tänkas att rättsregler kan växa ovanifrån, att lagstiftaren skapar normer genom en politisk beslutsprocess, och underifrån, det vill säga att redan befintliga sociala normer får en formell status som rättsregel. Ett spörsmål för rättssociologin är att förklara (eventuella) spänningar som råder mellan rättsnormer och sociala normer, speciellt om rättsliga normer inte har en så kallad social bas.⁷¹

5.5 Att vinna kunskap om normer

Medan rättsliga normer återfinns i lagtext och därför kan definieras genom den rättsdogmatiska metoden, måste sociala normer studeras empiriskt. Om sociala normer är att betraktas som ting som bär handlingsdirektivet ”börat” angående verkligheten, kan detta handlingsdirektiv avspeglas i individens perception/uppfattning, exempelvis kring användandet och brukandet av narkotika. Utifrån detta perspektiv kan sociala normer i ett konkret sammanhang definieras enligt den perception som enligt individens uppfattning, mot bakgrund av omgivningens förväntningar, bör råda.

Sociala normer blir därför, i likhet med rättsliga normer, bärare av handlingsdirektiv som individer bör rätta sig efter. Med andra ord består (sociala) normer av ett meddelande av hur verkligheten *bör* vara. Med hänsyn till normernas tre essentiella attribut kan (sociala) normer enligt Baier och Svensson definieras som att de ”*utgör imperativ som är socialt*

⁶⁷ Hydén, Håkan. *Normvetenskap*. Lund: Lunds universitet: Lund Studies in Sociology of Law, 2002. 129 f.f

⁶⁸ Observera dock att inom civilrätten tas i vissa fall hänsyn till sedvana. Även inom straffrätten grundar sig en oaktasamhetsbedömning på hur en *normal* människa hade betett sig i en given situation.

⁶⁹ Baier & Svensson, *Om normer*

⁷⁰ Hydén, *Normvetenskap*

⁷¹ Jämför t.ex. Svensson, *Norms in Law and Society. Towards a Definition of the Socio-Legal Concept of Norms*

*reproducerade och utgör individens uppfattning avseende omgivningens förväntningar på det egna beteendet.*⁷²

5.6 Normer och social kontroll

I avsnittet 5.2 nämndes normer som social fakta, vilka enligt Durkheim karaktäriseras av att de utövar, alternativt skulle kunna utöva, ett yttre (maktrelaterat) tvång. När någon motsätter sig tvånget följs detta av en samhällsreaktion. Denna reaktion kan se olika ut beroende på rätt, seder, sociala normer med mera. Detta innebär exempelvis fängelsestraff, utfrysning och så vidare.⁷³ Durkheim anser att tvånget är nödvändigt för att individerna ska kunna skapa ett ordnat socialt liv i samhället. Utan tvånget skulle samhället vara kaotiskt med ständiga konflikter på grund av individens egoism.⁷⁴ Vidare anser Durkheim att individernas handlande under socialt tvång, det sunda förnuftet samt allmänna tänkandet oftast överensstämmer med varandra. Varje handling en individ väljer att genomföra är ett tvång oavsett om individen anser att det är av egen fri vilja eller ej. I samhället beror graden av det sociala tvånget på densiteten av antalet människor och hur tät kontakten mellan dem är inom olika områden; det är när densitet och täthet ökar som ett större tryck på individen skapas. Det sociala tvånget kan dock visa sig i olika former och den sortens socialt tvång som vi i vår uppsats kan härleda till normer och social kontroll är det normativa tvång som för Durkheim är centralt i hans sociologiska lära. Normativt tvång är något som påverkar individerna genom deras förståelse, känslor och motivation t.ex. familjeförpliktelser som kan få oss att handla enligt tradition (familjnormer). Individens upplevelse om förpliktelse och respekt är att ses som en bieffekt av *socialiseringen* (att formas utifrån krav och förväntningar från omgivningen).⁷⁵

Om sociala normer kontrollerar beteende genom imperativ och inbyggda förväntningar, kan normerna ses som förmedlare av social kontroll. Sociologen Donald Black hävdar att det är både rätten och omgivningen i övrigt som kan utöva social kontroll:

”Law is social control ... but so are etiquette, customs, ethics ... Just as law is social control among the citizens of a state, so the members of a tribe have their own social control, as do the members of a family, workplace, church, clique, or game.”⁷⁶

⁷² Baier & Svensson, *Om normer*, 72 ; Se också i Svensson, *Norms in Law and Society. Towards a Definition of the Socio-Legal Concept of Norms*

⁷³ Durkheim, *Sociologins metodregler*, 26

⁷⁴ Guneriussen, Willy. Émile Durkheim. I *Klassisk och modern samhällsteori*, Heine Andersen & Lars Bo Kaspersen (red.), 56-70. Lund: Studentlitteratur, 2007. 60.

⁷⁵ Ibid, 61 f.f

⁷⁶ Black, Donald. *The Behavior of Law*. Special Edition. Bingley: Emerald Group Publishing Limited, 2010. 105.

Detta innebär att social kontroll kan ske genom både rättsliga och sociala normer. I sammanhanget talas om formell respektive informell social kontroll. Härom argumenterar Oskar Engdahl och Christel Backman, forskare i sociologi, att begreppet social kontroll i sociologiska sammanhang är orienterat mot små grupper och institutionella enheter samt mot informella, osynliga, mjuka och produktiva former av samhällelig maktutövning.⁷⁷ Medan både rätten och sociala normer förmedlar social kontroll, varierar deras relativa styrka och innehåll. I detta sammanhang har Donald Black utvecklat principen att rätten korrelerar negativt med andra former av social kontroll.⁷⁸ Det Black hävdar är att ju mer ”andra former” av social kontroll som råder, desto mindre rättslig kontroll, samt att i miljöer där människor står varandra nära, kritiserar och straffar varandras avvikande beteende så spelar rättsregler en mindre roll. Blacks resonemang torde förstås som att det i första hand är den informella konfliktlösningsmetoden som håller rätten utanför. Samtidigt kan en förklaring finnas i att när de sociala normerna är starka och effektiva, finns det inget utpräglat behov av rätten.

En central premiss för normvetenskapen är, som vi menar genomsyrar disciplinen såväl som denna uppsats, en premiss utan vilket samspelet mellan sociala och rättsliga normer blir svårförstådd, utgörs av att människor är belägna att anpassa sig till sociala normer.

Sammantaget menar Black att genom antagandet att människor lyder under *förväntningar* från sin *omgivning*, kan skillnaderna i avvikande beteende förklaras med skillnaderna i social kontroll.⁷⁹ Det är en frånvaro av formell respektive informell kontroll som kan förklara uppkomsten av avvikande beteende. Sociologen Oskar Engdahl lyfter fram att många studier har visat att människans benägenhet att *anpassa sig efter omgivningen* är påfallande stark.⁸⁰ Samtidigt poängterar Engdahl hur *förväntningarnas kontrollerande kraft* kan vara svår att lägga märke till när den får det mänskliga samspelet att fungera väl då avvikare från omgivningens förväntningar kan bli underkastade såväl formella som informella bestraffningar.

⁷⁷ Backman, Christel & Larsson, Bengt. Vad är social kontroll? Samhällsteoretiska perspektiv. I *Social kontroll – övervakning, disciplinering och självreglering*, Bengt Larsson & Oskar Engdahl (red.), 16 – 51. Malmö: Liber, 2011. 44. Jämför detta med Durkheim och sociala fakta i avsnitt 5.2 ovan.

⁷⁸ Black, *The Behavior of Law*, 107 f.f

⁷⁹ Ibid

⁸⁰ Engdahl, Oskar. Hur fungerar social kontroll? Kriminologiska och socialpsykologiska perspektiv. I *Social kontroll – övervakning, disciplinering och självreglering*, Bengt Larsson & Oskar Engdahl (red.), 52 – 98. Malmö: Liber, 2011. 74 f.f

Robert C. Ellickson hävdar att ett system av social kontroll innefattar både belöningar och sanktioner.⁸¹ Det är framförallt tre reaktioner eller kategorier som kan göra sig gällande: gott beteende som belönas, dåligt beteende som straffas samt ”normalt” beteende som inte kräver någon reaktion. Det viktiga att anmärka här är att ett inbyggt element i ett system av social kontroll är straffhotet – det vill säga negativa sanktioner för avvikare. Oskar Engdahl och Bengt Larsson hävdar att ett sådant hot om straff kan fungera som en varning till *potentiella lagöverträdare*, på samma sätt som den klassiska avskräckningsteorin föreskriver.⁸²

⁸¹ Ellickson, *Order Without Law. How Neighbors Settle Disputes*, 124

⁸² Engdahl, *Hur fungerar social kontroll? Kriminologiska och socialpsykologiska perspektiv*, 76

DEL III Metod

6 Utförandet av studien

Inom ramen för denna uppsats har en kvantitativ undersökning utförts med webbenkät. Enkätundersökningen har mätt den till unga människor riktade sociala normen i Sverige avseende bruk av narkotika. Vid utformningen av enkäten togs hänsyn till andra liknande studier vid den rättssociologiska enheten vid Lunds universitet i syfte att främja och skapa en jämförbarhet, då ett antal studier har undersökt sociala normer i olika sammanhang (se avsnitt 4.1). Enkäten (bilaga 1) skickades ut via e-post till s.k. respondenter runt om i landet som på förhand gått med på att delta i en studie.

När vi påbörjade enkäten var vår teoretiska utgångspunkt, normteori, redan klar. I enlighet med deduktiv/kvantitativ metod innebar detta att enkätfrågorna anpassades efter vår problemformulering och frågeställning. Då majoriteten av frågorna varit slutna har vi valt att delvis använda oss av en likertskala⁸³, det vill säga att frågorna ställer ett antal påståenden som berör likartade företeelser mot varandra och att respondenten svarar på till vilken grad denne håller med alternativt inte håller med. I enkäten fanns sjukskaliga svarsalternativ. I vissa fall har vi även valt att ha svarsalternativ som inte är utformade enligt likertskalan då vissa av frågorna inte varit lämpade för det. I enkäten fanns strukturerade frågor med slutna svarsalternativ, förutom en öppen fråga där respondenterna fick ta ställning till frågan egenhändigt. Huvudsakligen har respondenterna fått ta ställning till egna värderingar och omgivningens förväntningar förutom några inledande bakgrundsfrågor. Syftet med bakgrundsfrågorna har varit att ställa dessa variabler mot varandra i analysen för att se om några skillnader framträder.

För att stärka enkätens validitet utfördes en pilotstudie för att se om frågorna fungerade som de var avsedda att göra. Genom ett bekvämlighetsurval bad vi respondenter besvara enkäten och komma med åsikter kring dess utformning. Spridningen på frågornas svar visade att frågorna var av relevans och att vi mätte vad vi avsåg att mäta med enkäten. Utifrån den inhämtade informationen gick vi återigen igenom enkätens utformning och ändrade det som på något sätt kunde missleda eller försvåra enkätens validitet.

⁸³ Trost, Jan. *Enkätboken* Lund: Studentlitteratur, 2007. 158.

6.1 Urval m.m.

Enkäten skickades ut i maj 2013 via företaget Questback som arbetar med webbaserade undersökningar. Företaget använde verktyget Easyresearch för att genomföra undersökningen. Stickprovet drogs slumpmässigt från CINT CPX (Cint Panel eXchange) bestående av mer än 400 000 personer i Sverige.⁸⁴ Databasen representerar ett riksgenomsnitt av Sveriges befolkning. Respondenterna hade i förväg gått med på att delta i en studie mot en mindre ersättning av pengar. Urvalet begränsades till att avse individer mellan 15 till 25 år. Enkäten skickades till 561 mottagare. Tillbaka fick vi 522 svar. Detta innebär en svarsfrekvens på 93 procent och ett bortfall på 7 procent.

Syftet med att undersöka åldersgruppen 15 till 25 år har att göra med individens mognadsprocess och det ökande ansvarstagandet som kommer med åldern. Samtidigt behandlas yngre människor från 15 upp till 21 år som unga lagöverträdare av rättssystemet. Detta innebär till exempel olika former av straffrabatt och särbehandling.

6.2 Operationalisering

I uppsatsen är sociala normer definierade som imperativ vilka är socialt reproducerade och utgör individens uppfattning avseende omgivningens förväntningar på det egna beteendet. Således har ett begrepp – sociala normer – utvecklats och olika indikatorer eller essenser i vad som konstituerar en social norm lyfts fram.

Operationalisering innebär att en teoretisk definition eller ett begrepp plockas isär så det lämpar sig för en empirisk undersökning. Genom operationaliseringen plockas olika mått fram hos ett visst begrepp varigenom en operationell, användbar, definition skapas. Vikten av en tydlig och korrekt operationalisering är viktig för att göra observationerna hållbara, det vill säga giltiga eller s.k. valida, vilket innebär att man mäter det man avser att mäta.⁸⁵ Ett begrepp som t.ex. ”sociala normer” har olika indikatorer eller komponenter, som bygger upp själva begreppet. Sådana byggstenar består i detta fall av 1) imperativ, 2) social reproduktion, samt 3) individens uppfattning avseende omgivningens förväntningar. Genom att mäta dessa egenskaper hos begreppet kan en forskare således också mäta de sociala normerna. Vid

⁸⁴ Se mer om CINT panelen i Svensson, *Sociala normer och regelefterlevnad. Trafiksäkerhetsfrågor ur ett rättssociologiskt perspektiv*, 77

⁸⁵ Bryman, Alan. *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2. uppl. Malmö: Liber, 2011. 156 f.f

utvecklingen av en operationell definition måste en forskare ha dessa byggstenar eller komponenter i åtanke.

Genom att stödja oss på dessa byggstenar ställdes olika typer av frågor till respondenterna. I enkäten gjordes en uppdelning mellan nätdroger, lättare och tyngre former av narkotika. Exempelvis mättes en social norm genom frågan: *I vilken utsträckning tror du att följande personer anser att du helt skall låta bli att bruka så kallat "lättare" narkotiska preparat som marijuana och hasch?* En motsvarande fråga gällde även sociala normer för tyngre former av narkotika samt nätdroger. Genom denna definition mättes respondenternas uppfattning om omgivningens förväntningar på det egna beteendet, det vill säga omgivningens imperativ, som tar fasta på normens essenser.⁸⁶ I syfte att mäta den eventuella påverkan som sociala normer kan utöva på det enskilda beteendet var det viktigt att mäta i vilken utsträckning en person faktiskt värderar omgivningens åsikter. För detta mättes mottagligheten för påverkan från omgivningen. Respondenterna fick därför ta ställning till: *I vilken utsträckning anser du att följande personers åsikter om narkotikabruk är viktiga då du väljer om du skall bruka narkotika eller om du skall låta bli att bruka narkotika?*

I det teoretiska avsnittet (avsnitt 5.6) behandlades hur sociala och rättsliga normer verkar för social kontroll. Inbyggt i ett system av social kontroll är, som det framgick, sanktioner av olika slag. Med andra ord blir normbrytare föremål för sociala eller rättsliga sanktioner. En effekt av den sociala kontrollen – ett hot om en eventuell sanktion – mättes i enkäten avseende både rättsliga och sociala sanktioner genom att respondenterna fick ta ställning till huruvida *”Vetskapen om att narkotikabruk kan leda till böter eller fängelse påverkar mitt val att bruka eller inte bruka narkotika”* och *”Vetskapen om att narkotikabruk kan leda till att människor som jag bryr mig om kan bli upprörda påverkar mitt val att bruka eller inte bruka narkotika”*. Dessa frågor mäter alltså vilken effekt en eventuell upptäcktsrisk har på respondenternas val att bruka eller inte bruka narkotika. Kunskapen är högst angelägen att få fram mot bakgrund av att lagstiftaren satsat stora resurser på att ständigt öka upptäcktsrisken genom olika polisiära insatser (se Del I av denna uppsats).

⁸⁶ I undersökningen och uppsatsen görs en uppdelning mellan lättare narkotika, tyngre narkotika och nätdroger. Med lättare narkotika förstås preparat som ingår i cannabisfamiljen. Med tyngre narkotika menas preparat som heroin, kokain, ecstasy, amfetamin med flera. Nätdroger är preparat som kan beställas genom internet och som i vissa fall inte blivit olagliga än. De sistnämnda preparaten ligger närmare tyngre än lättare narkotika.

6.3 Kalkylen avseende sociala normer

I det följande kommer en kalkyl för beräkning av subjektiva sociala normer att redovisas. Det är en matematisk modell som rättssociologen Måns Svensson har utvecklat för beräkningen av sociala normer.⁸⁷ Den övergripande tanken med beräkningen är att först mäta den sociala normen utifrån omgivningens förväntningar. Sedan ställs den sociala normen i relation till i vilken utsträckning respondenterna tar hänsyn till och respekterar omgivningens förväntningar i syfte att mäta mottagligheten av den sociala normen.⁸⁸

Det första momentet berör beräkning av den genomsnittliga externa normstyrkan baserat på respondenternas ställningstaganden. I enkäten fick respondenterna ta ställning till det egenupplevda av omgivningens förväntningar genom att svara på frågan ”I vilken utsträckning tror du att följande personer anser att du helt skall låta bli att bruka så kallat ”lättare” narkotiska preparat som marijuana och hasch?” och fick därefter på en skala 1 – 7 ange vad olika personer i deras omgivning anser om detta. Nedan tydliggörs processen kring en beräkning av den genomsnittliga externa normstyrkan genom att använda frågan som ett exempel. Samtliga siffror i detta avsnitt är fiktiva och åsyftar till att underlätta förståelsen.

I fortsättningen benämns koefficient (k) som det värde respondenten har angivit för respektive representant från omgivningen (1 – 7), se tabell 1. För varje representant från omgivningen, i vårt exempel mamma och pappa, har ett givet antal respondenter angett på en skala 1 -7 vad de tycker om sin upplevelse av omgivningens förväntningar. Till exempel har för ”mamma” 100 personer (n1) angivit värdet ”1” vilket står för att *de bryr sig inte*, samtidigt som 400 personer har angivit värdet ”7” (n7) som står för *det är mycket viktigt för dem att jag helt avstår från sådant bruk*. Det första steget handlar om att multiplicera varje koefficient med det antal svar som koefficienten fått för respektive representant från omgivningen, det vill säga 1×100 , 2×128 osv. I steg två ska dessa produkter summeras, till exempel $1 \times 100 = 100$, $2 \times 128 = 256 \rightarrow 256 + 100 = 356$. Summan av produkterna anges med Σ .

(k)	1	2	3	4	5	6	7	$\Sigma(k \cdot n_1 + k \cdot n_2 \dots k \cdot n_7)$
Mamma	100	128	90	99	158	150	400	5512
Pappa	98	120	100	89	160	163	395	5537

Tabell 1. Av respondenternas upplevda omgivningens förväntningar

Summan är det sammanlagda värdet för hur respondenterna uppfattar omgivningens förväntningar.

⁸⁷ Kalkylen vilket mäter den sociala normer bygger på metoden som Måns Svensson utvecklat i Svensson, *Sociala normer och regelefterlevnad. Trafiksäkerhetsfrågor ur ett rättssociologiskt perspektiv*, 71 f.f.

⁸⁸ Den matematiska formeln för uträkningen finns i bilaga 2.

Det andra steget handlar om att beräkna fram summan av antal svar för varje omgivningensrepresentant. Utifrån Tabell 1 ovan skulle beräkningen för mamma se ut på följande sätt: $100+128+90+99+158+150+400=1125$. I Tabell 2 nedan anges antalet svar för omgivningsrepresentanterna.

Det tredje steget handlar om att beräkna fram ett medelvärde som anger den externa normstyrkan avseende varje representant i respondentens omgivning. Detta åstadkommes genom att dividera det summerade värdet från Tabell 1 med antalet svar för respektive representant i omgivningen. Kvoten anger den externa normstyrkan. Slutligen, för att beräkna fram den genomsnittliga externa normstyrkan, summeras den externa normstyrkan för varje representant och den summan divideras med antalet omgivningsrepresentanter. Resultatet av dessa beräkningar visas i Tabell 3.

Omgivningsrepresentant	Antal Svar
Mamma	1125
Pappa	1125

Tabell 2. Antal svar.

Omgivningsrepresentant	Extern normstyrka
Mamma	4,90
Pappa	4,92
Genomsnittlig extern normstyrka:	4,91

Tabell 3. Den externa och genomsnittliga externa normstyrkan

Det andra momentet inleds med att på ett motsvarande sätt beräkna fram mottagligheten för omgivningens förväntningar för respektive person i respondentens omgivning.

Respondenterna fick ta ställning till ”I vilken utsträckning anser du att följande personers åsikter om narkotikabruk är viktiga då du väljer om du skall bruka narkotika eller om du skall låta bli att bruka narkotika?”. Den matematiska beräkningen av den genomsnittliga mottagligheten för påverkan från omgivningen ser ut på samma sätt som beräkningen av den genomsnittliga externa normstyrkan. I Tabell 4 presenteras respondentens mottaglighet för påverkan från respektive representant. Den genomsnittliga mottagligheten representerar möjligheten för omgivningen att påverka respondenten.

Omgivningsrepresentant	Mottaglighet
Mamma	6,73
Pappa	5,82
Genomsnittlig mottaglighet:	6,73

Tabell 4. Respondenternas genomsnittliga mottaglighet för påverkan

Syftet med det tredje momentet är att ställa den externa normstyrkan i relation till mottagligheten för att mäta normens förmåga att kunna påverka respondenternas beteende. Inledningsvis gäller det att räkna ut mottaglighet för påverkan som en andel av möjlig mottaglighet. Detta innebär att dividera värdena av mottaglighet från Tabell 4 med den största möjliga mottagligheten vilket är 7. Resultatet av detta visas nedan i Tabell 5.

Omgivningsrepresentant	Mottaglighet uttryckt i andel av möjlig påverkan
Mamma	0,96
Pappa	0,86

Tabell 5. Mottaglighet i andel av maximal mottaglighet.

Efter denna uträkning ställs den externa normstyrkan i relation till graden av mottaglighet. Detta innebär multiplicering av den externa normstyrkan för varje representant från Tabell 3 med respondenternas mottaglighet för respektive representant i Tabell 5. Resultatet av denna uträkning visas i Tabell 6.

Omgivningsrepresentant	Omgivningsrepresentants förmåga att påverka respondenternas beslutsprocess
Mamma	4,7
Pappa	4,3

Tabell 6. Produkten av den externa normstyrkan och respondenternas mottaglighet för respektive omgivningsrepresentant.

Med andra ord visar värdet i Tabell 6 i vilken utsträckning respondenterna tar hänsyn till omgivningens förväntningar, det vill säga den externa påverkans eller sociala kontrollens genomslagskraft. Efter denna uträkning gäller det att väga samman omgivningens påverkansstyrka till en sammanvägd påverkansstyrka från sociala normer. I syfte att balansera ut varje representants del till den sammantagna påverkan från normer måste mottagligheten för varje representant (Tabell 4) multipliceras med den påverkan som den representanten faktiskt tillför respondenternas beslutsprocess (Tabell 6). Annars riskerar man att ett lågt värde från en representant i respondentens omgivning, som tillmäts mindre betydelse av respondenten, väger lika tungt som ett högt värde från en av respondenten högre värderad representant. I Tabell 7 redovisas produkten av beräkningen av mottaglighet för påverkan från en representant med påverkan som den representanten faktiskt utövar. Dessa produkter har därefter summerats.

Omgivningsrepresentant	Respondenternas mottaglighet multiplicerad med påverkan som respektive omgivningsrepresentant tillför respondentens beslutsprocess.
Mamma	31,63
Pappa	25,0
Σ	56,63

Tabell 7. Mottaglighet för påverkan multiplicerad med den påverkan som respondenten utövar.

Efter detta summeras mottagligheten från omgivningsrepresentanterna från Tabell 4 ($\Sigma=12,55$). Normens förmåga att påverka beteende räknas fram genom att dividera summan från Tabell 7 med summan från Tabell 4: $56,63/12,55 = 4,51$. Kvoten av denna beräkning anger normens förmåga att påverka respondentens beteende på en skala 1 – 7.

6.4 Den öppna frågan

Den sista frågan i vår utskickade enkät bestod av en öppen fråga. Respondenterna fick ta ställning till följande: *”Beskriv med egna ord varför du väljer att bruka eller inte bruka narkotika”*. Syftet med denna fråga har varit att undersöka hur respondenterna själv resonerar kring narkotikabruk och ställa deras resonemang i relation till våra resultat av studien. Vid bearbetningen av dessa svar valde vi ut svar som belyste den sociala normen och dess påverkan kring ungdomarnas och unga vuxnas val att bruka narkotika. Samtidigt sökte vi efter resonemang kring hur respondenterna förhöll sig till rättsnormerna. Resultat från den öppna frågan redovisas i samband med resultat från uppsatsen.

6.5 Etiska överväganden

Styrkan med webbenkäter är att respondenterna privat, i lugn och ro, får ta ställning till (känsliga) frågor. Således kan det tänkas att graden av anonymitet upplevs vara större för respondenten och svaren därmed mer pålitliga för oss. Samtidigt kan det tänkas att det enbart är viss typ av individer som finns i företagets databas eftersom dessa individer fyller i enkäter mot en mindre ersättning i pengar. En fråga uppstår därmed kring vilken motivation som ligger grund för de svarande respondenterna. Svaren som respondenterna angivit har behandlats konfidentiellt utan en möjlighet att kunna spåra svaren tillbaka till personerna i fråga.

Denna undersökning har i viss utsträckning riktat sig till respondenter mellan 15 till 18 år. I sådana fall är det särskilt påkallat att aktualisera samtyckes och integritetsaspekter i forskningen. I enkäten har respondenterna blivit informerade om syftet med undersökningen och att svaren är helt anonyma. Ungdomar som är äldre än 15 år behöver inte inhämta vårdnadshavarens samtycke till att delta i forskningen. Då respondenterna på förhand registrerat sig i en databas och gått med på att delta i olika undersökningar har de samtyckt till dessa.

DEL IV Resultat och analys

Nedan under avsnitt 7 kommer resultat från normstudien att presenteras. Vid början av denna uppsats ställde vi tre frågor som vi avsåg att mäta genom enkätstudien. Dessa frågor var: 1) ”I vilken utsträckning existerar det fördömande sociala normer avseende narkotikabruk hos ungdomar och unga vuxna mellan 15 och 25 år?” 2) ”I vilken utsträckning överensstämmer de sociala och rättsliga normerna avseende narkotikabruk hos ungdomar och unga vuxna mellan 15 och 25 år?” och 3) ”Vilken betydelse har de sociala normerna för regelefterlevnad av rättsnormer inom området?” Konkrete resultat från undersökningen kan här nedan visas för att besvara frågor 1 och 3 medan fråga 2 är av analytisk karaktär och därför kommer behandlas i avsnitt 8.

7 Resultat av studien

7.1 Respondenternas fördelning och bakgrund

Totalt samlades 522 svar in. Av dessa svaranden var 38,5 procent män och 61,5 procent kvinnor. Åldersfördelningen är relativt god med visst underskott av respondenter i kategorin 15 till 17 år. Andel respondenter från denna grupp utgjorde 17,1 procent av svaranden. Gruppen 18 till 21 år stod för 42,9 procent av svaren medan motsvarande siffra för gruppen 22 till 25 år är 40 procent. Två respondenter angav inget svar på denna fråga. De flesta, 75 procent, respondenter bor i städer medan 18,1 procent kom från mindre samhällen och 6,9 procent från landsbygden. Tre respondenter gav inget svar på denna fråga.

7.2 Existensen av fördömande sociala normer

Kategori	Genomsnittlig extern normstyrka: Lättare narkotika
Samtliga	4,5
Män	4,7
Kvinnor	5,9
15 - 17 år	4,9
18 - 21 år	4,9
22 - 25 år	5,0

Tabell 8. Lättare narkotika. Genomsnittlig extern normstyrka.
1= Ingen extern normstyrka; 7= Mycket stark normstyrka

Kategori	Normvärde: Lättare narkotika
Samtliga	3,6
Män	3,2
Kvinnor	3,9
15 - 17 år	3,5
18 - 21 år	3,6
22 - 25 år	3,7

Tabell 9. Lättare narkotika. Sociala normens förmåga att påverka respondenternas beteende.
1= Ingen förmåga alls; 7= Mycket stark förmåga

Kategori	Genomsnittlig extern normstyrka: Tyngre narkotika
Samtliga	5,8
Män	5,3
Kvinnor	5,8
15 - 17 år	5,2
18 - 21 år	5,8
22 - 25 år	6,0

Tabell 10. Tyngre narkotika. Genomsnittlig extern normstyrka.

1= Ingen extern normstyrka; 7= Mycket stark normstyrka

Kategori	Genomsnittlig extern normstyrka: Nätdroger
Samtliga	5,3
Män	5,1
Kvinnor	5,4
15 - 17 år	5,2
18 - 21 år	5,3
22 - 25 år	5,8

Tabell 12. Nätdroger. Genomsnittlig extern normstyrka.

1= Ingen extern normstyrka; 7= Mycket stark normstyrka

Kategori	Normvärde: Tyngre narkotika
Samtliga	4,1
Män	3,2
Kvinnor	4,3
15 - 17 år	3,8
18 - 21 år	4,1
22 - 25 år	4,3

Tabell 11. Tyngre narkotika narkotika. Sociala normens förmåga att påverka respondenternas beteende.

1= Ingen förmåga alls; 7= Mycket stark förmåga

Kategori	Normvärde: Nätdroger
Samtliga	3,8
Män	3,3
Kvinnor	4,1
15 - 17 år	3,8
18 - 21 år	3,8
22 - 25 år	4,3

Tabell 13. Nätdroger. Sociala normens förmåga att påverka respondenternas beteende.

1= Ingen förmåga alls; 7= Mycket stark förmåga

Som det diskuterades i avsnitt 6.3 ovan har uträkningen resulterat i ett värde mellan 1 till 7. 1 står för ett svagt normvärde beträffande att *"det är fel att bruka narkotika"* medan 7 står för mycket stark normvärde. Övergripande kan det inledningsvis konstateras att den genomsnittliga externa normstyrkan, det vill säga den till respondenterna riktade sociala normen *"Det är fel att bruka narkotika"*, är påtagligt stark för alla kategorier av respondenter och narkotikatyper.

Den upplevda externa normen vägdes samman med i vilken utsträckning respondenterna värderar omgivningsrepresentanternas åsikter. Värdet av denna uträkning kom att utgöra den sociala normens förmåga att påverka respondenternas beteende, härefter kallat *normvärde*. Även normvärdet anger ett värde mellan 1 till 7, där 1 står för att den sociala normen inte påverkar respondenternas beslutsprocess medan 7 anger att den sociala normen har en mycket stark förmåga att påverka respondenternas beslutsprocess. I resultatet betyder det att de till unga människor riktade sociala normerna påverkar respondenternas beteende i området, då normvärdet för de olika narkotikatyperna överstiger 3,5 på en skala 1 till 7. Normvärdet för tyngre narkotika är starkare än motsvarande värde för nätdroger och lättare narkotika.

Resultatet visar att respondenterna värderar omgivningens åsikter mer gällande tyngre former av narkotika än vad de gör för nätdroger och lättare narkotika. Detta då normvärdet efter sammanvägningen med den externa normstyrkan är svagare för lättare narkotika och nätdroger.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att den av omgivningen riktade sociala normen att inte bruka narkotika är stark samt att respondenterna faktiskt är mottagliga för denna sociala norm. Vissa av respondenternas resonemang kring den sociala normen och dess påverkan ser ut enligt följande.

”... *Ingen i min närhet skulle tycka det var ok med droger och jag tycker inte det är ok om någon i min närhet testar heller.*” (vår kursivering)

”Att veta att ’om jag tar den där linan kokain’ kan det leda till att jag fastnar (...) och *utfrys av mina nära och kära* är anledningar till varför jag aldrig ens skulle vilja röra mig i samma kretsar som någon som tar narkotika.” (vår kursivering)

”Jag brukar inte narkotika för att det är farligt och för att det helt klart *finns personer i min omgivning som skulle bli besvikna på mig* om jag använde det.” (vår kursivering).

Samtidigt så visar resultatet att normstyrkan faller något när mottagligheten för omgivningens åsikter kring narkotikabruk vägs in. Detta tyder på att det är något hos de unga individerna som får dem att inte ta till sig den sociala normen. Respondenternas resonemang visar tecken på att narkotikabruk är ett individuellt val som omgivningen inte bör diktera.

”Jag har *en egen vilja*, om jag vill ’röka på’ så gör jag det. Annars så gör jag det inte.” (vår kursivering)

”Jag kan aldrig säga att någon borde prova, *det är upp till var och en* vad man gör mot sin kropp.” (vår kursivering)

”Människor borde ha *rätt att tycka och tänka och därmed handla precis som de själva vill*. Det har inte bara med droger att göra, men jag tycker att det är FEL att ha så himla många lagar som begränsar människors sinnen och gör de rädda för då styrs de inte av sin fria vilja utan då styrs de av rädslorna som begränsningarna (lagarna) medför.” (vår kursivering)

”Jag kommer aldrig testa tyngre droger som Heroin och Methamphetamine eftersom dessa droger ger inte mig den effekten som jag är ute efter, men vill man använda dessa droger så *är det upp till var och en.*” (vår kursivering)

7.3 Bruket av narkotika

Bruk av lättare narkotika %	Samtliga	Män	Kvinnor	15 - 17 år	18 - 21 år	22 -25 år
Aldrig	73,4	69	76,1	85,2	78	63,4
Några enstaka tillfällen för att testa	14,3	14,7	14	8	11,5	20
Flertal tillfällen längre sedan	7,4	7,6	7,3	3,4	6,4	10,2
Någon gång om året	2,2	3,6	1,3	2,3	1,8	2,4
En eller ett par gånger i månaden	1,8	3,6	0,6	1,1	2,3	1,5
Varje vecka	1	1,5	0,6	0	0	2,4
Totalt antal svar	511	197	314	88	218	205
Inget svar	12	5	7	1	5	4

Tabell 14. Bruk av lättare narkotika. Angiven i procent.

Bruk av nätdroger %	Samtliga	Män	Kvinnor	15 - 17 �r	18 - 21 �r	22 -25 �r
Aldrig	94,3	91,4	96,2	94,3	96,8	91,7
Några enstaka tillfällen för att testa	2,5	5,6	3,8	4,5	2,8	6,3
Flertal tillfällen längre sedan	0,6	1,5	0	0	0	1,5
Någon gång om året	0,4	1	0	1	0	0,5
En eller ett par gånger i m�nden	0,2	0,5	0	0	0,5	0
Varje vecka	0	0	0	0	0	0
Total antal svar	511	197	314	88	218	205
Inget svar	12	5	7	1	5	4

Tabell 15. Bruk av nätdroger. Angiven i procent.

Bruk av tyngre narkotika %	Samtliga	Män	Kvinnor	15 - 17 �r	18 - 21 �r	22 -25 �r
Aldrig	94,3	91,4	96,2	94,3	96,3	92,2
Några enstaka tillfällen för att testa	3,1	5,1	1,9	1,1	2,8	4,4
Flertal tillfällen längre sedan	1,4	1,5	1,3	2,3	0,5	2
Någon gång om året	1,2	2	0,6	2,3	0,5	1,5
En eller ett par gånger i m�nden	0	0	0	0	0	0
Varje vecka	0	0	0	0	0	0
Total antal svar	511	197	314	88	218	205
Inget svar	12	5	7	1	5	4

Tabell 16. Bruk av tyngre narkotika. Angiven i procent.

Underlaget för bruk av narkotika  r den av respondenternas egenrapporterade bruk. I det följande kommer termen *någon gång brukat* att användas. Att respondenterna *någon gång brukat* narkotika har räknats ut genom att från 100 subtrahera procentsatsen f r ”aldrig brukat” narkotika enligt tabellerna ovan för respektive kategori.

Andel respondenter som uppger att *någon gång* har brukat lättare narkotika  r 26,6 procent med en statistisk felmarginal på 3,6 procent.⁸⁹ 5,7 procent av respondenter har *någon gång* provat tyngre narkotika med en statistisk felmarginal på 1,9 %. Detsamma gäller även nätdroger.

Det förekommer inga statistiskt signifikanta skillnader mellan kön och att respondenterna *någon gång brukat* någon form av narkotika.

Bland ungdomar 15 till 17  r rapporterar 14,8 procent att de *någon gång* har provat lättare narkotika. Denna siffra ökar i förhållande till stigande ålder då 22 procent av respondenter mellan 18 till 21  r anger att de *någon gång* provat lättare narkotika, en ökning på 7,2 procent vilket är statistiskt signifikant (felmarginal 5,7 procent). En statistisk signifikant ökning på 14 procent (felmarginal 12 procent) visas även mellan åldrar 18 till 21 och 22 till 25  r avseende att de *någon gång* brukat lättare narkotika. Beträffande bruk av tyngre narkotika och nätdroger förekommer inga statistiskt signifikanta skillnader.

⁸⁹ Konfidensgraden 95 %. $z=1,96$.

Det kan konstateras att andelen respondenter som anger att de *någon gång* brukat lättare former av narkotika blir högre ju äldre respondenterna blir.

Det *regelbundna bruket* är påfallande svagt för alla kategorier av respondenter och narkotikatyper. Till exempel anger 2,2 procent av samtliga respondenter med en statistisk felmarginal på 1,2 procent att de brukar lättare narkotika *någon gång om året*. Siffrorna för nättdroger och tyngre narkotika är ännu svagare.

7.4 Betydelsen av rättsliga och sociala normer för regelefterlevnad av rättsnormer

Avskräckning: Samtliga	Liten eller ingen påverkan	Påverkan	Stor eller mycket stor påverkan	Vet ej	Inget svar	Antal svar
Risk för rättslig påföljd	33,1	11,5	49,3	6,1	12	511
Risk för social påföljd	15,1	8,4	71,4	5,1	12	511

Tabell 17. Samtliga respondenters åsikter om hur risk för påföljd påverkar deras val. Angiven i procent.

Avskräckning: Män	Liten eller ingen påverkan	Påverkan	Stor eller mycket stor påverkan	Vet ej	Inget svar	Antal svar
Risk för rättslig påföljd	37,1	13,2	43,1	6,6	5	197
Risk för social påföljd	18,3	11,2	64,5	6,1	5	197

Tabell 18. Manliga respondenters åsikter om hur risk för påföljd påverkar deras val. Angiven i procent.

Avskräckning: Kvinnor	Liten eller ingen påverkan	Påverkan	Stor eller mycket stor påverkan	Vet ej	Inget svar	Antal svar
Risk för rättslig påföljd	33,4	10,5	53,2	5,7	7	314
Risk för social påföljd	13,1	6,7	75,8	4,5	7	314

Tabell 19. Kvinnliga respondenters åsikter om hur risk för påföljd påverkar deras val. Angiven i procent.

Avskräckning: 15 - 17 år	Liten eller ingen påverkan	Påverkan	Stor eller mycket stor påverkan	Vet ej	Inget svar	Antal svar
Risk för rättslig påföljd	26,1	8,0	59,1	6,8	2	88
Risk för social påföljd	11,4	5,7	81,8	4,5	2	88

Tabell 20. Respondenter mellan 15 till 17 år åsikter om hur risk för påföljd påverkar deras val. Angiven i procent.

Avskräckning: 18 - 21 år	Liten eller ingen påverkan	Påverkan	Stor eller mycket stor påverkan	Vet ej	Inget svar	Antal svar
Risk för rättslig påföljd	32,6	7,8	54,1	5,5	5	218
Risk för social påföljd	16,1	10,6	67,9	5,5	5	218

Tabell 21. Respondenter mellan 18 till 21 år åsikter om hur risk för påföljd påverkar deras val. Angiven i procent.

Avskräckning: 22 - 25 år	Liten eller ingen påverkan	Påverkan	Stor eller mycket stor påverkan	Vet ej	Inget svar	Antal svar
Risk för rättslig påföljd	36,6	17,1	40,0	6,3	4	205
Risk för social påföljd	15,6	7,3	72,2	4,9	4	205

Tabell 22. Respondenter mellan 22 till 25 år åsikter om hur risk för påföljd påverkar deras val. Angiven i procent.

I undersökningen mättes huruvida en risk för en social eller rättslig påföljd påverkar respondenternas val att bruka eller inte bruka narkotika. Rättslig avskräckning var definierad som *"Vetskapen om att narkotikabruk kan leda till böter eller fängelse påverkar mitt val att bruka eller inte bruka narkotika"*. Social avskräckning var definierad som *"Vetskapen om att narkotikabruk kan leda till att människor som jag bryr mig om kan bli upprörda påverkar mitt val att bruka eller inte bruka narkotika"*. Därefter fick respondenterna ange ett svar mellan 1 till 7 där 1 stod för "Instämmer inte alls" och 7 för "Instämmer mycket väl". Antalet respondenter som angav ett värde mellan 1 till 3 tolkades som att risk för påföljden har "liten eller ingen påverkan", antal respondenter som angav värdet 4 tolkades som att risk för påföljd

har (viss) ”påverkan”, medan antal respondenter som angav ett värde mellan 5 till 7 tolkades som att risk för påföljd har ”stor eller mycket stor påverkan”. Procentsatserna i Tabellerna 18 till 23 ovan räknades fram genom att antalet respondenter som angivit ett värde mellan 1 till 3 summerades och delades med det totala antalet svarande på denna fråga. Samma procedur användes även för dem som angav värdet 4 och ett värde mellan 5 till 7.

Genomgående kan det konstateras att risken för att bli utsatt för en social påföljd har betydligt större påverkan på respondenternas val att bruka eller inte bruka narkotika för samtliga kategorier av respondenter, än risken för att bli utsatt för en rättslig påföljd. Denna skillnad är genomgående statistiskt signifikant. Av samtliga respondenter tillmäter 49,3 procent stor eller mycket stor betydelse för en rättslig påföljd (felmarginal 2,1 procent) medan 71,4 procent tillmäter social påföljd stor eller mycket stor betydelse (felmarginal 3,7 procent) i respondenternas val. Särskilt stor betydelse har denna en risk om social påföljd för 15 till 17 åringar vilket visas i Tabell 20. Där framgår det att 81,8 procent av 15 till 17 åringar tillmäter risk om en social påföljd stor eller mycket stor betydelse (felmarginal 1,6 procent) i valet. Risken för att bli utsatt för en rättslig påföljd har större betydelse i valet för de yngre respondenterna från 15 till 21 år. I gruppen 15 till 17 år anger 59,1 procent av ungdomar (felmarginal 2 procent) att den rättsliga risken är av stor eller mycket stor betydelse medan 54,1 procent (felmarginal 2,1 procent) i gruppen 17 till 21 år anger detsamma. Av respondenter mellan 22 till 25 år anger enbart 40 procent (felmarginal 2 procent) att risken att bli utsatt för en rättslig påföljd är av betydelse för deras val att bruka eller inte bruka narkotika.

Risken att bli utsatt för en social påföljd förmår respondenter att avhålla sig från narkotikabruk, vilket framgår explicit av vissa av deras resonemang. Till exempel lyfts det fram av respondenterna att:

”Min familj och pojkvän hade inte tyckt om det, så rädslan att göra dem besvikna är stor.”

”Jag skulle sära personer i min omgivning som min familj, jag skulle svikit dem. *Och alla som en gång hade förtroende för mig blir besvikna på mig.*” (vår kursivering)

”Jag hade ett stort problem med många olika narkotika för flera år sedan, men som tur var upptäcktes jag och fick *ett ultimatum* att sluta. Jag slutade tvärt och efter några veckor insåg jag hur dåligt jag hade mått. Det är definitivt ingenting som jag någonsin kommer att pröva igen. Främst är det av hälsoskäl jag inte vill börja igen, jag mår väldigt dåligt psykiskt. *Sedan spelar förstås min omgivnings åsikter i frågan också stor roll.* Lagen och risken att åka fast spelar in en del.” (vår kursivering)

”Jag väljer att inte bruka narkotika av något slag eftersom jag vet att det är farligt och att det kan leda till konsekvenser i form av (...) bråk med familj med mera. (...) man kan förstöra sin relation till sin familj och sina vänner.”

8 Analys av rättsliga och sociala normer

8.1 De fördömande sociala normerna

Som det under resultatredovisningen framgått är de till ungdomar och unga människor riktade sociala normerna mycket starka. De sociala normerna är tydliga med att ta avstånd från bruk av narkotika. Även mottagligheten för de sociala normerna, det vill säga den påverkan som de sociala normerna utövar, är relativt stark genomgående för alla narkotikatyper. I likhet med Émile Durkheims sociala fakta kan de sociala normerna här sägas utöva ett socialt tvång. Det är flertal respondenter som i sina resonemang lyfter fram att de sociala normerna är av betydelse för dem när det gäller att bruka eller inte bruka narkotika. Det kan därför konstateras att omgivningens förväntningar (de sociala normerna) är av betydelse för respondenter när det gäller befattning med narkotika.⁹⁰

Samtidigt som resultaten visar att den utsända externa normstyrkan är stark, förminskas den något när respondentens värdering av omgivningens representanter vägs in. Det innebär att den sociala normens förmåga att faktiskt påverka beteende är något svagare än den av omgivningsrepresentanterna utsända sociala normen. Det finns naturligtvis många förklaringar till varför man inte tar till sig och respekterar omgivningens åsikter men det som vissa respondenter antyder i denna studie är att narkotikabruk är ett *individuellt val* som omgivningen inte bör påverka. Respondenternas resonemang tyder på att flertal respondenter upplever att narkotikabruk är något som hör till den egna maktsfären och att det enbart är individen själv som ska ha ansvaret, men också rätten, att kunna göra som man själv vill. Om detta kan vi naturligtvis inte med säkerhet uttala oss om i denna studie, men frågan är högst intressant mot bakgrund av att det vid kriminalisering av konsumtion av narkotika fanns ett motargument om att man inte bör kriminalisera gärningar riktade mot den egna personen. Men trots denna försvagning av den utsända sociala normen förmår faktiskt den sociala normen att utöva påverkan.

8.2 Rättsliga normen och dess förhållande till sociala normer

Under gällande rätt i avsnitt 3.1 redogjordes för att de rättsliga normerna är tydliga med att all befattning med narkotika är fel. Denna uppfattning vinner även stöd i de sociala normerna och

⁹⁰ Se tabellerna 8 till 13 under avsnitt 7.2. Exempelvis, för lättare narkotika är den sociala normens styrka avseende ”det är fel att bruka lättare narkotika” på en skala 1 till 7: 4,5 och i den utsträckning som den sociala normen har en förmåga att påverka respondenternas beteende: 3,6.

kan därför sägas stämma väl överens. Således ser vi goda möjligheter för laglydighet och efterlevnad av regler gällande narkotika.

Precis som redovisats i avsnitt 8.1 tillmäts den rättsliga normen relativt mindre betydelse än den sociala normen när det kommer till valet att bruka eller inte bruka narkotika. Av samtliga respondenter i undersökningen angav mindre än hälften att risken för en rättslig påföljd hade stor eller mycket stor betydelse i valet att bruka narkotika, medan motsvarande siffra gällande risken för en social påföljd var 71,4 procent. Särskilt kan det beläggas att i ålderskategorin 15 till 17 år är det mer än fyra av fem som känner att risken för den sociala påföljden är stor eller mycket stor faktor medan risken för de rättsliga normerna tillmäts mindre betydelse, och ungefär tre av fem tillmäter den rättsliga risken stor eller mycket stor betydelse. Rättens avskräckande effekt avtar i denna undersökning i förhållande till ålder, då enbart två av fem respondenter i åldersgruppen 22 till 25 år anger att risken för en rättslig påföljd är en stor eller mycket stor faktor.

Rättsnormerna är i sig beroende av att ha en avskräckande effekt, det vill säga att individer i beslutsfattande måste ta hänsyn till risken att ”åka dit” för att rättsnormerna ska vara effektiva. Om individer inte tillmäter rättsnormerna betydelse innebär det att valet att bruka eller inte bruka narkotika styrs av andra faktorer. Av denna undersökning framgår att den rättsliga avvägningen inte är relevant för 33,1 procent av respondenterna medan mindre än hälften ger den stor betydelse. Sammantaget ger 60,8 procent av respondenter att straffrättsliga överväganden har viss eller stor inverkan på deras beslutsfattande.⁹¹ Det kan således konstateras att det är både en risk för såväl social som för rättslig påföljd som tillmäts betydelse, men att risken för den förra tillmäts relativt sett större betydelse.

Både de sociala och rättsliga normerna bidrar med andra ord till att ungdomar och unga vuxna avhåller sig från narkotikabruk. Det är enbart 2,2 procent av respondenter i denna undersökning som medger att de brukar lättare narkotika ”*någon gång om året*”. De som *någon enstaka gång testat* lättare narkotika uppgår till 14,3 procent. Implikationen av detta är att det går att ifrågasätta huruvida ungdomars och unga vuxnas narkotikabruk är ett samhällsproblem i sådan omfattning som lagstiftaren gör gällande. Snarare tyder resultaten på att unga människors narkotikabruk är ett marginellt fenomen i det svenska samhället. Det framstår sammantaget som att både de sociala och rättsliga normerna påverkar unga

⁹¹ Detta har framräknats genom att summera ”påverkan” med ”stor eller mycket stor påverkan”. Se tabell 17.

människor att avhålla sig från bruk av narkotika.

8.3 Sociala normernas betydelse för regelefterlevnad

Som det togs upp i teoriavsnitt 5.6 förmår både rätten och informella sociala normer att utöva social kontroll. I denna uppsats visar data att de till ungdomar och unga människor riktade sociala normerna att inte bruka narkotika är starka och risken att bli utsatt för sociala påföljder är av stor betydelse för respondenterna. Intressant nog tillmäter respondenter risken av den sociala påföljden mer betydelse än den rättsliga påföljden i sitt val att bruka eller inte bruka narkotika vilket framgick i samtliga kategorier av respondenter.⁹² Eftersom det under teoriavsnittet redovisades att även informell social kontroll och informella sanktioner förmår att konformera individer, kan det sägas att den informella sociala kontrollen gällande bruk av narkotika kan styra det sociala samspelet i en också av lagstiftaren önskad riktning. Att den informella sociala kontrollen är av betydelse framgick tydligt av respondenternas resonemang.

De till respondenterna riktade sociala normerna om att man inte bör bruka narkotika är starka och utövar påverkan hos unga individer. I teoriavsnittet diskuterades sociologen Donald Blacks syn på att ju mer (informell) social kontroll det finns, desto mindre rättslig kontroll behövs i samhället. Det är således de sociala normerna som genom sin kontrollerande kraft kan få människor att anpassa sig efter det önskade målet. När vi i detta fall har att göra med ett läge där de sociala normerna överensstämmer med de rättsliga normerna, förmår de sociala krafterna och normerna i samhället påverka unga individer även till rättslig regelefterlevnad.

⁹² Risken av den sociala påföljden hade stor eller mycket stor betydelse för 71,4 procent av respondenternas val medan risken av den rättsliga påföljden hade stor eller mycket stor betydelse för 49,3 procent av respondenterna.

DEL V Slutsatser och avslutande diskussion

9 Slutsatser

Här nedan redogör vi för en sammanfattning av det vi har kommit fram till samt vilka slutsatser vi kan dra utifrån våra resultat.

Vid påbörjandet av denna uppsats syftade vi till att undersöka och kartlägga de till ungdomar och unga människor riktade sociala normerna avseende narkotikabruk. Detta eftersom narkotikabruk framställs som ett stort samhällsproblem samtidigt som det är ett debatterat ämne. Våra frågeställningar tog sikte på att undersöka i vilken utsträckning det fördömande sociala normerna existerar bland ungdomar och unga vuxna avseende narkotikabruk samt i vilken utsträckning dessa sociala normer överensstämmer med de rättsliga normerna på området. Vi var även intresserade av vilken betydelse de sociala normerna har för efterlevnad av rättsnormer.

Det som varit centralt i uppsatsen är sociala normer och dess förmåga att påverka. Under teoriavsnittet drog vi slutsatsen att de sociala normerna utgör imperativ som är socialt reproducerade och påverkar individens uppfattning avseende omgivningens förväntningar på det egna beteendet. I samband med sociala normer genomgick vi även hur de sociala normerna kan utöva tvång varigenom de utövar social kontroll. Det redogjordes även för att det i ett system av social kontroll finns olika sanktioner.

Normdefinitionen låg sedermera till grund för undersökningen av de sociala normerna gällande narkotikabruk bland ungdomar och unga vuxna. För att undersöka de sociala normerna bestämde vi oss för att utföra en kvantitativ enkätstudie. Detta gjordes för att undersöka utsträckningen och styrkan av de sociala normernas påverkan.

Genom den teoretiska normdefinitionen operationaliserade vi normbegreppet. Detta innebar att respondenterna fick ta ställning till frågan: *”I vilken utsträckning tror du att följande personer anser att du helt skall låta bli att bruka så kallat ”lättare” narkotiska preparat som marijuana och hasch?”*. Detta ställdes sedan i relation till mottagligheten för omgivningens åsikter genom att fråga respondenterna om *”I vilken utsträckning anser du att följande personers åsikter om narkotikabruk är viktiga då du väljer om du skall bruka narkotika eller om du skall låta bli att bruka narkotika”*.? I syfte att mäta huruvida sociala och rättsliga normer förmår att utöva social kontroll frågade vi respondenterna *”Vetskapen om att*

narkotikabruk kan leda till att människor som jag bryr mig om kan bli upprörda påverkar mitt val att bruka eller inte bruka narkotika” med motsvarande fråga för rättsliga påföljder.

Utifrån dessa frågor kunde vi sammanställa ett resultat och därmed besvara våra frågeställningar.

I vilken utsträckning existerar det fördömande sociala normer avseende narkotikabruk hos ungdomar och unga vuxna mellan 15 och 25 år?

Vår undersökning visar att de till ungdomar och unga vuxna riktade sociala normerna inte är tillåtande avseende bruk av narkotiska preparat. Den sociala omgivningen förväntar sig att den unga individen inte befattar sig med narkotika oavsett vilken typ av narkotika bruket gäller. De sociala normerna är starka och påverkar individen i hans eller hennes handlande. Att de sociala normerna är av betydelse framgår av vår normberäkning samt hur respondenterna resonerar, exempelvis:

”... Ingen i min närhet skulle tycka det var ok med droger och jag tycker inte det är ok om någon i min närhet testar heller.” (vår kursivering)

Den externa normstyrkan vägdes mot hur respondenterna värderar omgivningens åsikter, det vill säga respondenternas mottaglighet till de sociala normerna. I beräkningen kunde vi konstatera att normerna faktiskt utövar en påverkan.

I vilken utsträckning överensstämmer de sociala och rättsliga normerna avseende narkotikabruk hos ungdomar och unga vuxna mellan 15 och 25 år?

För att svara på denna fråga undersökte vi empiriskt de sociala normerna och jämförde dem därefter med de rättsliga normerna. Utifrån undersökningen kan vi i uppsatsen dra slutsatsen att de sociala normerna stämmer väl överrens med de rättsliga normerna på området. Vi kan också se att respondenter i större utsträckning tar hänsyn till de sociala normerna än de rättsliga normerna varav de förstnämnda därför kan sägas påverka ungdomarnas och unga vuxnas handlande mer. Utifrån detta menar vi att de rättsliga normerna har stöd i samhällets sociala normer riktade mot ungdomar och unga vuxna idag.

Vilken betydelse har de sociala normerna för efterlevnad av rättsnormer inom området?

I vår uppsats visas att de sociala normerna främjar den sociala kontrollen både informellt och

formellt i av lagstiftaren önskad riktning och avhåller unga individer från att ta befattning med narkotika. En trolig effekt av den sociala normen är att regelbundet narkotikabruk bland ungdomar och unga vuxna är ett i det svenska samhället avgränsat fenomen. Det är alltså de sociala normerna som kan utöva störst tvång och social kontroll. Även om den rättsliga regleringen kännetecknas av restriktivitet och nolltolerans framstår det dock som olyckligt att mindre än hälften av respondenterna tillmäter den rättsliga risken att ”åka dit” stor eller mycket stor betydelse. Den informella sociala kontrollen, genom sociala normer, sköter den av lagstiftaren åsyftade konformiteten i området.

9.1 Den rättssociologiska relevansen

Resultat i denna uppsats bidrar till den rättssociologiska forskningen och diskussionen. Inom rättssociologin har det lyfts fram att sociala normer är något som påverkar det individuella beteendet. Det har vidare i flera sammanhang konstaterats att lagar som inte stöds av sociala normer löper en risk att inte efterlevas. Denna uppsats visar hur ungdomar och unga vuxna tar hänsyn till och är påverkade av de sociala normerna som riktas mot dem. Samtidigt tycks större hänsyn tas till en risk om sociala påföljder i större utsträckning än rättsliga påföljder. Uppsatsen visar att det rättsliga avskräckningshotet är en mindre viktig faktor för laglydighet i förhållande till sociala normer. Med andra ord stödjer uppsatsen den rättssociologiska kritiken av övertron till rätten som styrningsmedel, samt vikten av att förstå de sociala normerna i relation till de rättsliga normerna. Att de sociala och rättsliga normerna på området överensstämmer med varandra framstår som en betydelsefull faktor för laglydighet.

9.2 Avslutande diskussion

Eftersom de sociala och rättsliga normerna som riktar sig till ungdomar och unga vuxna i Sverige överensstämmer med varandra har det nuvarande rättsläget legitimitet i samhället. Således kan det konstateras att de röster i samhället som argumenterar för en liberalare narkotikapolitik och eventuell legalisering av lättare narkotika inte får stöd av de sociala normerna. Synpunkten i samhällsdebatten om att den restriktiva narkotikapolitiken inte har legitimitet i samhället är missvisande mot bakgrund av denna uppsats.

Vidare framstår det som att de sociala normerna är tillräckligt starka för att avhålla unga individer från brukande av narkotika. De sociala normerna är så pass starka att det bör övervägas huruvida det är förnuftigt att satsa resurser på att beivra ett ”samhällsproblem” i

sådan omfattning som idag när denna uppsats tyder på att problemet inte är så omfattande bland ungdomar och unga vuxna. En trolig faktor som har pådrivit utvecklingen av de sociala normerna är den restriktiva narkotikapolitiken som Sverige har genomdrivit de senaste decennierna. Det är dock närmast omöjligt att dra en sådan slutsats med säkerhet. Men om så är fallet kan innehållet i de sociala normerna förklaras genom att de har blivit påverkade av de rättsliga normerna. Eftersom det för närvarande finns en överensstämmelse mellan de rättsliga och sociala normerna i området är detta påstående troligt.

Det bör också, än en gång, påpekas att undersökningen omfattar individer mellan 15 till 25 år, varför våra slutsatser och analyser endast kan uttala sig om den delen av populationen. Det är därför intressant att i framtida forskning jämföra resultat från denna studie med en liknande studie för en äldre population. I uppsatsen diskuterades även hur narkotika blivit ett hett ämne i samhällsdebatten där legalisering av narkotika är ett aktuellt och debatterat ämne. Det vore därför intressant att i framtida forskning undersöka hur bilden av att en stor andel människor i Sverige stödjer legalisering har framträtt när denna uppsats visar att de sociala normerna är fördömande i frågan. I stycken ovan berördes frågan huruvida de sociala normerna är en följd av de rättsliga normerna i området. Ur ett rättssociologiskt (forsknings)perspektiv vore det därför angeläget att undersöka i vilken utsträckning lagstiftningen och andra opinionsbildande åtgärder från övriga aktörer har bidragit till utvecklingen av de sociala normerna i området. Denna kunskap kan ytterligare belysa förhållandet och växelverkan mellan rätten och samhället. Slutligen anser vi att forskningsresultat från denna uppsats borde beaktas vid framtida utredningar och lagstiftningsåtgärder gällande svenskt narkotikapolitik. Resultatet av denna uppsats och eventuella framtida studier inom detta område är av vikt för en förnuftig och pragmatiskt samhällsdiskussion kring narkotikaproblem och narkotikapolitik.

10 Referenser

Litteratur

- Adams, Gregory. Reconsidering Adult Influence on Adolescent Drug Use. *Conference Papers – American Sociological Association*. (2006): 1-30.
- Backman, Christel & Larsson, Bengt. Vad är social kontroll? Samhällsteoretiska perspektiv. I *Social kontroll – övervakning, disciplinering och självreglering*, Bengt Larsson & Oskar Engdahl (red.), 16 – 51. Malmö: Liber, 2011.
- Baier, Matthias & Svensson, Måns. *Om normer*. Malmö: Liber, 2009.
- Black, Donald. *The Behavior of Law*. Special Edition. Bingley: Emerald Group Publishing Limited, 2010.
- Bryman, Alan. *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2. uppl. Malmö: Liber, 2011.
- Burkett, Steven R. & Jensen, Eric L. Conventional Ties, Peer Influence, and the Fear of Apprehension: A Study of Adolescent Marijuana Use. *Sociological Quarterly*. 16 no. 4 (1975): 522 – 533.
- Dalton, Madeline & Sargent, James D. Does Parental Disapproval of Smoking Prevent Adolescents From Becoming Established Smokers? *Pediatrics*. 108 no. 6 (2001): 1256 – 1262.
- Durkheim, Émile. *Sociologins metodregler*. Göteborg: Korpen. 1895/1978.
- Ellickson, Robert C. *Order Without Law. How Neighbors Settle Disputes*. Harvard University Press, 1991.
- Engdahl, Oskar. Hur fungerar social kontroll? Kriminologiska och socialpsykologiska perspektiv. I *Social kontroll – övervakning, disciplinering och självreglering*, Bengt Larsson & Oskar Engdahl (red.), 52 – 98. Malmö: Liber, 2011.
- Etzioni, Amitai. Social Norms: Internationalization, Persuasion, and History. *Law & Society Review*. 34 no. 2 (2000): 157 – 178.
- Malmgren, Sven-Göran (red.). *Nordsteds Svenska Ordbok*, Studentutgåva. 1999.
- Guneriussen, Willy. Émile Durkheim. I *Klassisk och modern samhällsteori*, Heine Andersen & Lars Bo Kaspersen (red.), 57-70. Lund: Studentlitteratur, 2007.
- Granath, Sven. Svensson, Daniel & Lindström, Peter. Polisens insatser mot narkotikabrottsligheten – Omfattning, karaktär och effekter. Rapport/Brottsförebyggande rådet: 2003:12. Stockholm: Edita Nordsteds Tryckeri, 2003
- Hughes, Caitlin Elizabeth & Stevens, Alex. What Can We Learn From The Portuguese Decriminalization of Illicit Drugs? *British Journal of Criminology*. 50 no. 6 (2010): 999 – 1022.
- Hydén, Håkan. *Normvetenskap*. Lund: Lunds universitet: Lund Studies in Sociology of Law, 2002.

Iwamoto, Derek. Liu, William Ming & McCoy, Thomasin E. An Exploratory Model of Substance Use Among Asian American Women: The Role of Depression, Coping, Peer Use and Asian Values. *Journal of Ethnicity in Substance Abuse*. 10 no. 4 (2011): 295 – 315.

Johansson, Morgan. Drogliberaler får inte lyckas. *Svenska Dagbladet*. 2003-04-16. http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/drogliberaler-far-inte-lyckas_87949.svd (Hämtad 2013-05-20).

Kobayashi, Emik. Attitude Transference and Deviant Behavior: A Comparative Study in Japan and the United States. *Deviant Behavior*. 32 (2011): 405 – 440.

Leifman, Håkan (red.) Skolelevers drogvanor 2012. Rapport/Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning: 2013:133. Stockholm: EO Grafiska, 2013.

Lindström, Charlotta (red.) Narkotikastatistik 2009. Rapport/Brottsförebyggande rådet: 2010:16. Stockholm: Edita Västra Aros, 2010.

Näs, Lisa. Centerns ungdomsförbund säger ja till cannabis. *Dagens Nyheter*. 2013-05-10. <http://www.dn.se/nyheter/sverige/centerns-ungdomsforbund-sager-ja-till-cannabis> (Hämtad 2013-05-20).

Olsson, Börje. Ett halvt sekel med narkotia – från panik och undergångsprofetior till hantering av ett vardagligt problem?. I *Narkotika. Om problem och politik*, Börje Olsson (red.), 15 – 22. Stockholm: Nordsteds Juridik AB. 2011.

Peng, Yusheng. When Formal Laws and Informal Norms Collide: Lineage Networks versus Birth Control Policy in China. *American Journal of Sociology*. 5 no. 3 (2010): 770 – 805.

Proposition 1968 nr 7 *Kung. Maj:ts proposition till Riksdagen med förslag till Narkotikastrafflag m.m.*

Proposition 1980/81:76 *Om interneringspåföljdens avskaffande och straffet för grovt narkotikabrott m.m.*

Proposition 1987/88:71 *Om ändringar i narkotikastrafflagen.*

Roohafza, Hamidreza. Sadeghi, Masoumeh. Shahnam, Maryam. Shokouh, Pedram. Teimori, Soheila & Sarrafzadegan, Nizal. Social Norms of Cigarette and Hookah Smokers in Iranian Universities. *ARYA Atherosclerosis*. 9 no.1 (2013): 1 – 6.

Sahlin, Ingrid. Narkotikapreventionens mål och medel. I *Narkotika. Om problem och politik*. Börje Olsson (red.), 73-99. Stockholm: Nordsteds Juridik AB, 2011.

SFS 1968:84 *Narkotikastrafflag*

SOU 2000:126. *Narkotikakommissionen. Vägvalet – den narkotikapolitiska utmaningen*. Stockholm: Fritze

Svensson, Måns. *Sociala normer och regelefterlevnad. Trafiksäkerhetsfrågor ur ett rättssociologiskt perspektiv*. Diss., Lunds universitet, 2008.

Svensson, Måns. Norms in Law and Society. Towards a Definition of the Socio-Legal Concept of Norms. I *Social and Legal Norms*, Matthias Baier (red.), London: Ashgate, 2013

Svensson, Måns & Larsson, Stefan. Social Norms and Intellectual Property. Online Norms and the European Legal Development. Research Report/Lund University: Department of Sociology of Law: 2009:1. Lund University: 2009.

Taylor, Matt. Yes We Cannabis: The Legalization Movement Plots Its Next 4 years. *The Atlantic*. 2013-03-27. <http://www.theatlantic.com/politics/archive/2013/03/yes-we-cannabis-the-legalization-movement-plots-its-next-4-years/274356/> (Hämtad 2013-05-20).

Tencer, Daniel. Marijuana Legalization Canada: Liberal Party Lays Out Detailed Economic Plan For Pot. *The Huffington Post Canada*. 2013-01-28. http://www.huffingtonpost.ca/2013/01/28/marijuana-legalization-liberal-party-canada_n_2567316.html (Hämtad 2013-05-20).

Tham, Henrik. Swedish Drug Policy and the Vision of the Good Society. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*. 6 (2005): 57 – 73.

Tham, Henrik. The Influence of the Drug Issue on Criminal Policy. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*. 13 (2012): 12 – 30.

Todorova, Velina. Family Law in Bulgaria: Legal Norms and Social Norms. *International Journal of Law, Policy and the Family*. 14 (2000): 148 – 181.

Trost, Jan. *Enkätboken*. Lund: Studentlitteratur. 2007.

Träskman, Per-Ole. Narkotikabrotten och kontrollen av bruket av narkotika genom straffrättsliga medel. I *Narkotika. Om problem och politik*, Börje Olsson (red.), 43 – 72. Stockholm: Nordsteds Juridik AB. 2011.

Tyler, Tom R. *Why People Obey the Law*. Oxfordshire: Princeton University Press. 2006.

Vago, Steven. *Law and Society*. Upper Saddle River: Pearson, 2012.

van der Sar, Rosalie. Brouwers, Evelien .M. van de Goor, Len .M. & Garretsen, Henk F.L. The Opinion on Dutch Cannabis Policy Measures: A Cross-sectional Survey. *Drugs: Education, Prevention & Policy*. 18 no. 3 (2011): 161 – 171.

Warr, Mark. Parents, Peers and Delinquency. *Social Forces*. 72 no. 1 (1993): 247 – 264.

Rättsfall

NJA 2011 s 357

NJA 2011 s 375 I och II

NJA 2011 s 799

NJA 2012 s 114

NJA 2012 s 115

NJA 2012 s 510

NJA 2012 s 528

NJA 2012 s 535

11 Bilagor

BILAGA 1 Enkät

Synen på narkotikabruk

Följande enkät syftar till att undersöka synen på narkotikabruk i Sverige. Undersökningen görs inom ramen för ett rättssociologiskt projekt vid Lunds universitet och fokus ligger på att förstå mer om rättsliga och sociala normer. Dina svar är helt anonyma.

1. Kön?

- Man
- Kvinna

2. Hur gammal är du?

- 15 år 21 år
- 16 år 22 år
- 17 år 23 år
- 18 år 24 år
- 19 år 25 år
- 20 år

3. Vilket av följande alternativ gäller för dig?

- Jag studerar på gymnasiet
- Jag studerar på högskola eller universitet
- Jag studerar vid folkhögskola
- Jag har en praktikplats
- Jag har en anställning
- Jag varken studerar eller arbetar
- Annat

4. Var bor du?

- Stad
- Mindre samhälle
- Landsbygden

5. När det gäller frågan om narkotikabruk kan man ha olika synsätt. En del anser kanske att det är upp till var och en om man vill bruka narkotika medan andra anser att det är olagligt och skadligt och att man därför aldrig skall bruka narkotika.

Den här frågan handlar om hur du tror att din omgivning ser på dig.

Fråga: I vilken utsträckning tror du att följande personer anser att du helt skall låta bli att bruka så kallat "lättare" narkotiska preparat som marijuana och hasch?

Ange på en skala 1-7 (samt inte relevant).

Ange alternativet "inte relevant i mitt fall" om någon av personerna nedan inte finns.

1= De bryr sig inte

7= Det är mycket viktigt för dem att jag helt avstår från sådant bruk

	1	2	3	4	5	6	7	Inte relevant i mitt fall
Din mamma	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Din pappa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Andra nära släktingar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Din partner (flickvän, pojkvän etc)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dina vänner	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dina lärare/chefer	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dina grannar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ytligt bekanta	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

6. Man talar ibland om nätdroger och menar då droger med narkotisk effekt som säljs via Internet. Oftast handlar det om droger som ännu inte är narkotikaklassade men som ändå har effekter som liknar olagliga droger.

Fråga: I vilken utsträckning tror du att följande personer anser att du helt skall låta bli att köpa och bruka så kallade nätdroger?

Ange på en skala 1-7 (samt inte relevant).

Ange alternativet "inte relevant i mitt fall" om någon av personerna nedan inte finns.

1= De bryr sig inte

7= Det är mycket viktigt för dem att jag helt avstår från sådant bruk

	1	2	3	4	5	6	7	Inte relevant i mitt fall
Din mamma	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Din pappa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Andra nära släktingar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Din partner (flickvän, pojkvän etc)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dina vänner	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dina lärare/chefer	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dina grannar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ytligt bekanta	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

7. Fråga: I vilken utsträckning tror du att följande personer anser att du helt skall låta bli att bruka så kallat "tyngre" narkotiska preparat som heroin eller kokain?

Ange på en skala 1-7 (samt inte relevant).

Ange alternativet "inte relevant i mitt fall" om någon av personerna nedan inte finns.

1= De bryr sig inte

7= Det är mycket viktigt för dem att jag helt avstår från sådant bruk

	1	2	3	4	5	6	7	Inte relevant i mitt fall
Din mamma	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Din pappa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Andra nära släktingar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Din partner (flickvän, pojkvän etc)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dina vänner	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dina lärare/chefer	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dina grannar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ytligt bekanta	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

8. Din syn på omgivningen

Förmodligen värderar du människors åsikter olika. Den här frågan handlar om hur du ser på din omgivning.

Fråga: I vilken utsträckning anser du att följande personers åsikter om narkotikabruk är viktiga då du väljer om du skall bruka narkotika eller om du skall låta bli att bruka narkotika?

Ange på en skala 1-7 (samt alternativet inte relevant i mitt fall)

1= Jag bryr mig inte om vad de tycker i frågan om narkotikabruk

7= Deras åsikter om narkotikabruk är mycket viktiga för mig

	1	2	3	4	5	6	7	Inte relevant i mitt fall
Din mamma	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Din pappa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Andra nära släktingar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Din partner (flickvän, pojkvän etc)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dina vänner	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dina lärare/chefer	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dina grannar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ytligt bekanta	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

9. Har du använt så kallat "lättare" narkotika (exempelvis marijuana eller hasch) någon gång?

- Nej, aldrig
- Ja, vid något enstaka tillfälle för att testa
- Ja, vid ett flertal tillfällen men det var länge sedan nu
- Ja, någon gång om året
- Ja, en eller ett par gånger i månaden
- Ja, varje vecka

10. Har du använt så kallade nättdroger någon gång?

- Nej, aldrig
- Ja, vid något enstaka tillfälle för att testa
- Ja, vid ett flertal tillfällen men det var länge sedan nu
- Ja, någon gång om året
- Ja, en eller ett par gånger i månaden
- Ja, varje vecka

11. Har du använt så kallat "tyngre" narkotika (exempelvis heroin eller kokain) någon gång?

- Nej, aldrig
- Ja, vid något enstaka tillfälle för att testa
- Ja, vid ett flertal tillfällen men det var länge sedan nu
- Ja, någon gång om året
- Ja, en eller ett par gånger i månaden
- Ja, varje vecka

12. Den här frågan handlar om din egen syn på narkotikabruk.

I vilken utsträckning anser du att det är fel att använda olika typer av narkotika?

1 = Jag anser inte att det är fel överhuvudtaget
7 = Jag anser att det är helt fel

	1	2	3	4	5	6	7	Vet ej
Så kallad "lättare" narkotika som exempelvis marijuana eller hasch	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Så kallade nättdroger	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Så kallad "tyngre" narkotika som exempelvis heroin eller kokain	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

13. I vilken utsträckning håller du med om följande påståenden?

1 = Instämmer inte alls
7 = Instämmer mycket väl

	1	2	3	4	5	6	7	Vet ej
Om jag brukar narkotika regelbundet så kommer jag sannolikt att förr eller senare åka fast och bli dömd för det	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vetskapen om att narkotikabruk kan leda till böter eller fängelse påverkar mitt val att bruka eller inte bruka narkotika	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vetskapen om att narkotikabruk kan leda till att människor som jag bryr mig om kan bli upprörda påverkar mitt val att bruka eller inte bruka narkotika	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

14. Anser du att det borde vara lagligt att köpa och bruka följande preparat?

	Ja	Nej	Vet ej
Så kallad "lättare" narkotika som marijuana och hasch	☐	☐	☐
Så kallade nättdroger	☐	☐	☐
Så kallad "tyngre" narkotika som heroin och kokain	☐	☐	☐

15. Beskriv med egna ord varför du väljer att bruka eller inte bruka narkotika.

Beräkningen av sociala normer uttryckt i matematiska termer

$$(1) \quad \begin{array}{c} i \\ \hline 1 \quad X_{1,1} \quad \dots \quad X_{1,10} \\ \vdots \\ 7 \quad X_{7,1} \quad \dots \quad X_{7,10} \end{array} \quad \begin{array}{c} i \\ \hline 1 \quad Y_{1,1} \quad \dots \quad Y_{1,10} \\ \vdots \\ 7 \quad Y_{7,1} \quad \dots \quad Y_{7,10} \end{array}$$

$$(2) \quad \begin{array}{l} (a) \quad a_1 = \sum_{i=1}^7 iX_{i,1} / \sum_{i=1}^7 X_{i,1} \\ \vdots \\ (j) \quad a_{10} = \sum_{i=1}^7 iX_{i,10} / \sum_{i=1}^7 X_{i,10} \end{array}$$

$$(3) \quad \begin{array}{l} (a) \quad b_1 = \sum_{i=1}^7 iY_{i,1} / \sum_{i=1}^7 Y_{i,1} \\ \vdots \\ (j) \quad b_{10} = \sum_{i=1}^7 iY_{i,10} / \sum_{i=1}^7 Y_{i,10} \end{array}$$

$$(4) \quad P_1 \dots P_{10} = \frac{a_1 b_1}{7} \dots \frac{a_{10} b_{10}}{7}$$

$$(5) \quad Z = \frac{b_1 p_1 + \dots + b_{10} p_{10}}{b_1 + \dots + b_{10}}$$

X anger de värden som respondenterna angivit för hur omgivningen ser på dem

Y anger de värden som respondenterna angivit för hur de ser på omgivningen

a₁-a₁₀ anger extern normstyrka för respektive omgivningsrepresentant

b₁-b₁₀ anger mottaglighet för normpåverkan från respektive omgivningsrepresentant

Z anger normens förmåga att påverka beteende

⁹³ Formeln är hämtad ur Svensson, *Sociala normer och regelefterlevnad. Trafiksäkerhetsfrågor ur ett rättssociologiskt perspektiv*, 86